

MAGYAR INFORMÁCIÓS
TÁRSADALOM

Éves jelentés 2004

A szöveget összeállította és gondozta:

Molnár Szilárd
Z. Karvalics László
Kollányi Bence
Infinit Műhely

A tanulmány az Informatikai és Hírközlési Minisztérium
támogatásával készült

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezető – a jelentés „műfaja”	4
2. A magyar információs társadalom nemzetközi kontextusban.....	5
A világ: az élen állók további távolodása.....	5
Európa: a lisszaboni stratégia felülvizsgálata.....	6
Közép-Európa és a csatlakozó országok: üstökösök mindenütt.....	8
3. A magyar (információs) társadalom 2004-ben.....	10
Számítógép a háztartásokban	12
Lakossági Internet-használat	15
A PC- és Internet-használat társadalmi dimenziói	21
4. A gazdaság szereplőinek felkészültsége	26
5. A politikai szféra	35
A kormány.....	35
Nemzeti Fejlesztési Terv	37
Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM)	38
Magyar Információs Társadalom Stratégia	39
Elektronikus kormányzás	40
Önkormányzatok	42
Régiók	45
6. Információs közmű, informatikai infrastruktúra	46
7. Mennyire csillog a magyar Wilson-gyémánt?	49
8. „Legjobb gyakorlataink” 2004-ben	51
A kisközösségi Wi-Fi hálózatok úttörői Magyarországon.....	51
Éledező idős-informatikai programok.....	52
Roma fiatalokat foglalkoztató távmunkahelycentrum	53
Fogva tartottak informatikai képzése	53
Ingyenes ADSL civil szervezeteknek	53
Óvodások az Információs Birodalomban. A Brunszvik Teréz program.....	53
Innovatív iskolák.....	54
Információs Társadalom Oktató- és Kutatócsoportok (ITOK) hálózata.....	54
9. Amiről nem esett szó.....	56

1. Bevezető – a jelentés „műfaja”

2004 februárjában kétnapos, EU-miniszteri konferenciának adott otthont Budapest. A közel félezer résztvevő áttekintette az eEurope+ Akcióterv megvalósításának folyamatát, és megvitatta az információs társadalom Európa egészét érintő kihívásait. A csatlakozó országok teljesítményének összehasonlíthatósága érdekében számos ország állított össze önálló szakanyagot, így ekkorra készült el – magyarul és angolul – az az igényes füzet is, amely hazánkról adott helyzetjelentést. *„A magyarországi információs társadalom az Európai Unióhoz való csatlakozás előestéjén: helyzetkép és stratégiai célok”* című áttekintés az e-Europe+ szerkezetét követve vette sorra az egyes területeket, és adott azokról az aktuális állapotoknak ill. az elért eredményeknek megfelelő gyorsfényképet. S mivel az adattermelés (a stratégiakészítéshez kapcsolódó monitoringtevékenység eredményeként) folyamatos, joggal vetődött fel az igény arra, hogy szülessen minden évben egy hasonló terjedelmű tájékoztató arról, hogy hol tart Magyarország, mi jellemezte az információs társadalom fejlődését/fejlesztését az előző évben.

Ennek megfelelően egy „kísérleti” országjelentést tart a kezében az Olvasó. Mivel már semmi nem indokolta az E-Europe+ logikájához való igazodást, úgy alakítottuk az egyes fejezetek tartalmát, hogy avval egy *évről évre megjelenő szakanyag „öntőformái”* is létrejöjjenek, és hosszú ideig folytatható illetve megismételhető legyen ez a fajta áttekintés. Emiatt szükségesnek látszik röviden tisztázni, hogy mire vállalkozhat egy országjelentés, és mit nem tesznek lehetővé „műfaji” adottságai.

A mindenkori füzetek *a politikai szféra döntéshozóinak és az információs társadalomról folyó közbeszéd szereplőinek* (újságíróknak, az IT-ágazatban érintett üzletembereknek, kutatóknak, a civil szféra képviselőinek) készülnek. A „mérhető” tartományban tartalmazniuk kell az ellátottságra, az információs eszközök elterjedtségére, az infrastruktúrára vonatkozó alapadatokat, és be kell számolniuk az új fejleményekről, az előző évhez képest végbemenő legfontosabb változásokról – külön kitérve arra, hogy ebből mi valósult meg tudatos beavatkozás, a politikai programok végrehajtásának eredményeként

Az országjelentés tehát nem vállalkozhat arra, hogy az *információs korszak gazdasági-társadalmi folyamatainak elmélyült elemzésén* keresztül mondjon érvényeset a magyar információs társadalomról. Ahhoz a termelés, a foglalkoztatás, a jövedelmi viszonyok, a fogyasztás, másfelől az információs korszak két nagy jellegadó területe, az oktatás és a tudomány/innováció kifinomult és nagy ciklusokra épülő vizsgálatára volna szükség¹. Ez azonban csak hosszú időn keresztül zajló, alapos társadalomelméleti diskurzusokból nőhet ki, az országjelentésnek így marad az „előző év” és a megszokott néhány „alapmutató”.

Az országjelentés emellett *nem „krónika”*. Nem az a feladata, hogy mindenről számot adjon, ami történt, hanem az, hogy mindenre kitérjen, aminek jelentősége lehet a változások irányának, jellegének megértéséhez, felismeréséhez. Evvel hozzájárulhat ahhoz, hogy ki-ki szembesítse a benne élő „információs társadalom” képet avval, ami a valóságban is történik – legfontosabb funkciója tehát az egyszerű, összefoglaló jellegű tájékoztatás. Forgassák haszonnal.

¹ Másképpen: létezik az „Információs társadalom” fogalmának egy átfogó, eredeti, holisztikus, és létezik egy, a Bangemann-jelentés óta leszűkítő értelemben használt jelentése. Tanulmányunk – noha szívünk az átfogó értelmezéshez húz – praktikus okokból mégis a szűk fogalmi tér többé-kevésbé standard elemeire épül, abban a reményben, hogy egyre több új szempont „beemelése” évől évre közelebb kerülhet a remélt minőséghez.

2. A magyar információs társadalom nemzetközi kontextusban

A világ: az élen állók további távolodása

Arra a kérdésre, hogy a magyar információs társadalom hogyan helyezkedik el a globális erőterben, illetve az elmúlt időszakhoz képest miben változott a helyzete egyes kulcsországokhoz vagy országcsoportokhoz képest, a válaszok hagyományosan a sokparaméteres összehasonlító nemzetközi vizsgálatok eredményeiből nyerhetők ki. Magyarország helyzetével kapcsolatban mindhárom nagy, reprezentatív ranglista (az ISI², a DAI³ és az EIU⁴) üzenete megegyezik: a pontszámban kifejezett nemzetközi ranglistákon Magyarország szinte változatlan formában termeli újra a korábbi évek „helyezéseit” (jellemzően a 28-29. helyek körül, általában Csehországgal „holtversenyben”). Mindez azt jelenti, hogy

2004-ben sem volt érzékelhető, hogy elindultak volna felzárkózási folyamatok – sőt egyre több jel mutat lassú pozícióvesztésre.

Miközben Magyarország nemhogy nem került közelebb az előtte állókhoz, hanem pontszámainak relatíve kisebb növekedése miatt inkább távolodott tőlük, folytatódott a mögötte álló, és pontszámaikat az átlagnál nagyobb mértékben növelő, az előrelépés érdekében nagy erőfeszítéseket tevő országok felzárkózása. Ahogy a kilencvenes évek második felében Portugália és Görögország, majd később Észtország és Szlovénia az információs társadalom mutatók világában hazánk elé ugrott, úgy érkezett ennek küszöbére mostanra Malajzia, Chile és Dél-Afrika is. *A mozdulatlanság motivációhiányról árulkodik:* az éllovasok, a lista első húsz helyezettje évről évre nagy felemelkedéseket és lesüllyedéseket produkálnak, annak függvényében, hogy az egyes országok mikor és milyen mutatóikat tudják „feltornászni”. A 28. hely környékén evvel szemben nem történik semmi: a *stagnálásból lassan menthetetlenül lesüllyedés lesz.*

Különösen tanulságos Magyarország számára a négy nagy indikátorcsoporttal (számítógép, távközlés, Internet, társadalom) dolgozó, és 1995 óta nagyjából azonos módszertannal előállított ISI 2004-es üzenete. Magyarország jó helyezését sokáig annak köszönhetette, hogy alacsony távközlési pontjait jótékonyan ellensúlyozták a társadalmi komponensek, miközben az Internet-mutatókban alig volt különbség (az indulás miatti alacsony penetrációs szintek miatt). Csakhogy azóta elszaladt mellettünk a világ: átlaghelyezésünknel rosszabb pozícióba kerültünk a számítógép- (29.) és az Internet-komponensekben (32.), miközben távközlésben egészen előkelő helyre sikerült felkúszni (13.). A társadalom-komponens 28. helye is tévesztésről árulkodik, hiszen korábban rendre előkelőbb részhelyezést sikerült elérni ebben a kategóriában.

A pontszámok nyelvére lefordított információs társadalom versenyfutás pillanatnyi eredménye Magyarország számára kétrétégű stratégiai üzenetként is felfogható:

² Information Society Index, IDC

³ Digitális Hozzáférési Index (Digital Access Index), ITU

⁴ Economist Intelligence Unit e-readiness rangsor

Az előrelépés jól kijelölhető terepe a hangsúlyosabb Internet-politika, amely „több fronton támad”. Sok remélhető attól is, ha sikerülne a stratégiai tervezésben és a programoknál a technológiai szempontok mellé (néha helyére) mindinkább társadalompolitikai (műveltségi-kulturális) szempontokat beemelni – az információs társadalom politikának tehát mihamarabb szövetségesre kell találnia az oktatáspolitikában.

Európa: a lisszaboni stratégia felülvizsgálata

2004 uniós novembere az úgynevezett Wim Kok-jelentéstől volt hangos. Noha egy nyárvégi, nagy nyilvánosságot kapott szakanyag⁵ már ugyancsak erős állításokkal élt az unió információs társadalom és technológiapolitikájával kapcsolatban (ti. a korábbi álláspontok teljes felülvizsgálatát sürgette⁶), de *a lisszaboni célok kudarcának* (a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává válni) ilyen fokú „beismerésre”, amire végülis sor került, azért nem számított senki.

Pedig lehetett volna: ez⁷ ugyanis már a harmadik Kok-bizottság és a harmadik Kok-jelentés volt, és a korábbiak sem bántak kesztyűs kézzel Lisszabonnal. A 2003. március 19-i jelentés⁸ a bővítési folyamat elemzésével jutott a kritikáig („Az EU-nak újra föl kell találnia önmagát...a lisszaboni célkitűzések...nagy szavak, amelyeket nem követtek strukturális reformok). A 2004. márciusban elfogadott (valójában már 2003 novemberében elkészült) munkaügyi kiindulópontú jelentés⁹ még megmenthetőnek látta a lisszaboni célokat – evvel számolt le a november eleji jelentés, amely új „csapásirányokat” nevezett meg, 5 területen:

- A tudástársadalom programjának részeként az európai kutatói közösség megerősítése és mobilitása, a kutatás-fejlesztés legmagasabb prioritássá tétele és az innováció elősegítése
- Az uniós belső piac megerősítése
- A vállalkozói „klíma” kedvezőbbé tétele
- Alkalmazkodóbb és „befogadóbb” munkaerőpiac (különös tekintettel az élethosszig tartó tanulás révén reintegrálhatóakra és az idősekre)
- Környezeti oldalról is fenntartható jövő

Noha a Kok-jelentés ajánlásai elsősorban uniós (és ott is jellemzően *jogalkotási-szabályozási-intézményi*) fellépéseket sürgetnek, itt-ott *nemzeti szintű akciótervek* iránti igényt fogalmaznak meg. A vállalkozásélénkítés és a jó ideje horizontális célként szinte mindenütt jelenlévő környezeti tematika mellett

valóban újszerűnek a kutatói oldal radikális megerősítése és a munkaerőpiac kiterjesztése ill. felfrissítése tekinthető – a lisszaboni

⁵ Rethinking the European ICT agenda (2004. augusztus, Hága, PricewaterhouseCoopers)

⁶ Changing Europe's ICT future requires full revision (az egyik kulcsfejezet címe)

⁷ High-Level Group on the Lisbon Strategy (a Wim Kok-vezette bizottság 2004 áprilisában kezdte meg működését)

⁸ Az Európai Unió bővítése – eredmények és kihívások

⁹ Foglalkoztatási Speciális Munkacsoport: Több munkahelyet! (Jobs, jobs, jobs – creating more jobs in Europe)

célrendszer „újraírása” elsősorban ezen a két területen nyit meg lehetőségeket Magyarország számára.

Magyarországon 2004-ben egyetlen olyan, érdeminek ill. mérlegelhető hatáskövetkezményt kiváltani képesnek minősíthető politikai döntés nem született, program nem indult el, amely a magyar tudománnyal illetve a hazai tudósközösséggel kapcsolatban hasonló elvárásokat tükrözött volna. A Nemzeti Technológiai és Kutatási Hivatal létrejötté intézményi változás volt csupán, az innovációs járulék bevezetésének hatásait pedig egyelőre nem áll módunkban felmérni.

Egyelőre semmi jele annak, hogy a tudományt, a kutatás-fejlesztést vagy az innovációt kormányzati szintű prioritássá akarná tenni a koalíció

– még ha utólag komolytalannak minősíthető szónoki gesztusok rendre el is hangzottak vezető politikusok szájából az év folyamán. Épp ellenkezőleg: 2004-ben még a korábbiaknál is rosszabbra fordult a helyzet: a 2002-es sikeres határátlépés után újra 1% alá zuhant a GDP-arányos K+F-ráfordítások mértéke, nem történt egyetlen „látható” lépés sem az „agyak visszanyerésére”, új kutatói állás- és életút-lehetőségek teremtésére, az 1000 főre jutó kutatók számának növelésére.

Az EU új irányvonala azonban számos kikaput nyithat meg a korábbi deficitek felszámolására és az információs társadalom stratégiának a tudománypolitikával való szoros összekapcsolására.

A másik figyelemre méltó igazodási pont az új, bátor *foglalkoztatási politika*, amely mostanra már kizárólag információs társadalmi narratívák részeként értelmezhető. Nem véletlen, hogy már a második Kok-jelentés négy munkaerő-piaci feladatcsomagja¹⁰ is szinte megelőlegezte az átfogó irányváltást.

Magyar szempontból az teszi izgalmassá ezt a 2004. márciusi dokumentumot, hogy részletekbe menően foglalkozik hazánkkal is¹¹. Mindaz, ami az EU felől nézve „elmaradás” ezen a területen, tudatos és immár EU-konform beavatkozási lehetőségek sorát jelenti stratégiai oldalról, messzemenően *felértékelve a foglalkoztatáspolitikát*. A HEFOP (Humán Erőforrás Operatív Program) foglalkoztatási célú programjára a harmadik negyedévben érkezett pályázatok nagy száma jól jelzi, hogy milyen széles csatornák volnának nyithatóak, ha a hazai prioritásképzés és az EU-s hangsúlyok találkozni tudnának. Azt a felismerést

¹⁰ A munkavállalók és a vállalkozások alkalmazkodóképességének javítása (1) minél több munkavállaló bevonása a munkaerőpiacra (2), a humán tőkébe való beruházás fokozása és eredményesebbé tétele (3), jobb kormányzáson (governance) keresztül a szükséges reformok hatékonyabb megvalósítása (4).

¹¹ A Kok-jelentés négy problémakört sorol fel:

1. A *foglalkoztatási ráta kritikusan alacsony* (a csatlakozók közül Magyarországon a legalacsonyabb), miközben az inaktívak, a munkaerőpiactól távol lévők aránya nagyon magas, s mindezt területi egyenlőtlenségek teszik még nehezebben kezelhetővé.
2. A *munkabérek járulékterhei túlzottan magasak*, s ez akadályozza az atipikus munkák terjedését, ezzel a foglalkoztatási szint emelkedését.
3. Nem látszik előrelépés a *szegénységi csapdahelyzetek felszámolásában*, nem sikerült hatékony és tömeges formákat találni a hátrányos helyzetű népesség integrációjára.
4. A magyar munkavállalók és egyben a magyar lakosság *életkilátásai és általános egészségi állapota* komoly aggodalomra ad okot.

lehetne programmá formálni, hogy most *minden innovatív magyar foglalkoztatáspolitikai kezdeményezés figyelemre és forrásszerzésre esélyesebbé vált*, mert közvetlenül csatlakoztatható az EU-prioritásokhoz.

A fentiekből azonban az is következik, hogy a hazai tervezési folyamatok középpontjába (akár a készülő Európa Tervben, akár a magyar információs társadalom stratégia, a MITS gördülő tervezésekor) a tudományt és a foglalkoztatás világát a korábbiaknál nagyságrendekkel eltökéltebb, konkrétabb és merészebb célkitűzésekkel kell körülbástyázni. Evvel párhuzamosan pedig még hosszú ideig megmaradni látszik

az EU-nak az a (már a csatlakozás előtt érzékelhető) szerepe, hogy folyamatos „nyomást” gyakorol a tudatosságban, felkészültségben és teljesítményben messze az európai átlag alatt kullogó magyar politikai elitre az információs társadalom stratégia korábbi és újabb zászlóshajói, kiemelt programjai napirenden tartására,

de legfőképpen szemlélete és prioritáskezelése megújítására. Emlékeztetőül idézzük fel a miniszteri konferencia értékelését, azaz vizsgáljuk meg helyzetünket az uniós szemszögből – amely felől nézve 2004 februárjában

a legtöbb területen elmaradtunk még a csatlakozó és a tagjelölt országoktól is: nálunk használják a legkevesebben az Internetet, az e-kereskedelmi és az e-banking szolgáltatások pedig fejletlenek. Ami a „javunkra” emelhető ki: a csatlakozók között Magyarország harmadik helyen áll a mobiltelefon-penetrációban, nálunk a legmagasabb a száz diákra jutó iskolai számítógépek aránya és minden háziornak van otthon számítógépe.

Közép-Európa és a csatlakozó országok: üstökösök mindenütt

Magyarország útkeresésekor közvetlen térsége is számos meghatározó szemponttal segíti a tájékozódást és a mérlegelést. Sokszor erősítjük meg a tényt, hogy ti. a csatlakozók két üdvöskéje, az információtársadalom-építésben eminens Szlovénia és Észtország nem egyszerűen az új tagországok élvonalát jelentik, hanem sok metszetben egyenesen képesek voltak elérni az uniós átlagot is – ám ritkán vesszük a fáradságot hozzá, hogy megismerjük és megértsük, mi, miért és hogyan sikerült nekik.

Magyarországnak 2004-ben sem alakultak ki „sablonjai” arra nézve, hogy az együttműködés, a regionális kooperáció és az egészséges verseny milyen egyensúlya felé törekszik.

Úgy tűnik, egyik metszet sem vált ki kézzelfogható, politikai szintűnek minősíthető lépéseket, a regionális dimenzió egyelőre leginkább a térségben terjeszkedő magyar IT-ipar számára jelent valamit (gondoljunk csak a Synergon korábbi „akvizícióira” vagy a Megatrend frissebb romániai sikereire, de a Matáv és az OTP is figyelemre méltóan aktív a térségben).

Lassan tudni lehet már, hogy régióink melyik országa „mire tesz”: mely területen igyekszik versenyelőnyre szert tenni, hol kíván – sajátosságaira építve – pozíciókat és piacokat szerezni magának. Jól ismert, hogy Románia az ICT- és szoftverágazat

exporttámogatására és tervszerű nemzetközi expanziójára épít. Horvátország a turizmus körül szervezett (és az autópálya-programmal összekötött) fejlesztési klaszter megvalósításában hisz, és ehhez (is) igazítja például a webes tartalomfejlesztés hangsúlyait. Litvánia a 2004. novemberi hágai IST-konferencián hirdette meg, hogy az informatikai szolgáltatások „kihelyezésének” egyik regionális központjává kíván válni. Bécs és Prága a kultúragazdaságok versenyfutásának győzteseként kívánja magát látni és láttatni, Gdansk és Tallinn az „intelligens város” programjára épít – de hol van Magyarország és hol Budapest, amely egymaga nagyobb, erősebb, attraktívabb lenne/lehetne, mint külön-külön a kicsi, 1 illetve 3 milliós Szlovénia vagy Észtország?

A regionális összevetés leginkább kiugró tanulsága a hiányérzet:

Magyarország 2004-ben sem választott magának olyan kitörési területe(ke)t, amellyel szuverén és eredeti arcot mutatna, amely „koronaékszerként” jellemezné offenzív információs társadalom politikáját. Budapest ezirányú ambícióinak hiánya még fájdalmasabb: minden elmulasztott év fokozza abszolút és relatív versenyhátrányát is a régió rivális fővárosaihoz képest.

3. A magyar (információs) társadalom 2004-ben

Minden gazdasági és politikai deficit ellenére a rendszerváltás óta eltelt 15 év elképesztő léptékű társadalom- és gazdaságszerkezeti átalakulást hozott. Egy leszakadó, rugalmatlan és ingatag külpiaci térbe kényszerített, izolált, elavult termelési szerkezetű ipari-agrár országból *Magyarország rövid idő alatt életképes exportpiacokkal rendelkező regionális középhatalommá vált, amely lépésről lépésre távolodik az ipari korszaktól. A foglalkoztatottak száma az információs és a szolgáltató szektorban emelkedett a leggyorsabban, sokszorosára nőtt a felsőoktatásba kerülők száma*, a munkaerőpiac átalakulását az új képzettségi és szakmai követelmények irányították, és a fogyasztói kosárban egyre nagyobb százalékot szorítanak ki maguknak az információs és tudásáruk. Megjelentek a távmunka, az élethosszig tartó tanulás, a hálózati kultúra előőrsei, és a magyar vállalatok, intézmények és magánszemélyek szinte észrevétlenül válnak a globális információs kultúra helyi képviselőivé.

Az információs társadalom immár Magyarországon is a mindennapok realitása és nem jövővízió, ahogy sokan láttatni szeretnék.

Ennek megfelelően – az elmúlt évek elterjedtségi adataiból kiindulva – idén is markáns, kiegyensúlyozott fejlődési ütemre számítottunk a legfontosabb lakossági mutatók terén. Ezekben a várakozásokban sajnos csalatkoznunk kellett, ugyanis a friss felmérések a legváratlanabb pontokon mesélnek stagnálásról. Az otthoni számítógépek száma például pontosan annyival, 1 százalékponttal bővült 2003-hoz képest, mint az „öreg” technológiának számító színes televízióé. (Csakhogy amíg a TV ezt 96 százalékos lefedettségi szintről produkálta, addig a PC pusztán 32 százalékról). Ugyanígy nehéz pozitív eredményként elkönyvelni az otthoni Internet-felhasználás terén tapasztalt 2 százalékpontos éves növekedési ütemet, amellyel pontosan 25 év alatt érné el Magyarország a mostani egyesült államokbeli otthoni hozzáférési arányt.

Sajnos az előrejelzések sem túlságosan biztatóak, hiszen a változások jelenlegi ütemét figyelembe véve a hazai információs társadalom eddig közepes ritmusúnak mondható fejlődésében további lassulás várható. 2005 végén a magyar háztartások várhatóan 36-37 százaléka fog PC-vel és 16 százaléka fog Internet-hozzáféréssel rendelkezni. Mindez azt is jelenti, hogy – meglepő és elgondolkodtató módon – *az alapvető infrastrukturális beruházások ösztönzését előmozdító és a maguk nemében sikeres kormányzati törekvések végső soron nem a várt mértékű hatáskövetkezményekhez vezettek.*

Az adókedvezménnyel megvásárolható számítógépekhez segítő Sulinet Expressz, a hozzáférést „forradalmasítani” hivatott Közháló program, vagy a távközlési és az Internet-előfizetési díjak csökkentésére tett lépések együttesen sem voltak képesek látványos mennyiségi változásokat előidézni.

Szinte bizonyos ugyanakkor, hogy a „mélyben”, *a minőség és az intenzitás tengelyei mentén azonban pozitív elmozdulás történt. Az alig növekvő PC-elterjedtség mögött a számítógép-állomány belső szerkezetének átalakulása ment végbe, a nagyobb teljesítményű gépek (illetve mindinkább a laptopok) irányába.* S noha az új felhasználók számában alig észlelhattünk változást az elmúlt évhez képest, addig a meglévő PC- és Internet-felhasználókat egyre inkább jellemzi a technológiaváltás, az értékhozzáadott szolgáltatások

(e-közszolgáltatások igénybevétele, e-bankolás, stb.) igénybevételének terjedése, a használatlaltal eltöltött idő mennyiségének növekedése.

Az év egyik legfontosabb fejleménye a nagy sávszélességű Internet-eléréssel rendelkezők arányának izgalmas növekedése.

2004-ben az otthoni hozzáférések 43 százaléka nagy sávszélességen történik, és ha nem törik meg az elmúlt évek dinamikája, akkor 2005 végére ez az arány elérheti az 56 százalékot, amely nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő eredménynek számít.

Mindevvel együtt: hiába terjed el az IKT-eszközöket/ Internetet használókon belül jelentős mértékben a digitális írástudás, az újabb technológiák, az online szolgáltatások mindennapi igénybevétele,

az új felhasználók hiánya tovább mélyíti a digitális megosztottságot a magyar társadalmon belül.

A korábbi „szakadékképződések” mellett újabban az ún. „urbanizációs lejtő” meredekségének növekedését is tapasztaljuk. Az Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások száma például minden településtípuson nőtt az elmúlt egy évben, kivéve a községeket.

Óriási aránytalanság figyelhető meg a településtípusok között a nagy sávszélességű Internet-elérés esélyének terén is. Míg a magyar lakosság egyötöde él 2500 fő alatti településen, addig az itt élők mindössze 3 százalékának van esélye DSL technológia elérésére.

Ugyanígy *nem csökkent a digitális megosztottság az elmúlt egy évben az életkor és az iskolai végzettség mentén sem*. Ezek a mutatók természetesen erősen összefüggnek egymással, és felerősítik a negatív hatásokat. Míg a 14-17 éves „Sulinet-generáció” 89 százaléka használja az Internetet, addig a 60 éves vagy ennél idősebb korosztálynak mindössze 2 százaléka. És itt már jól láthatóan nem anyagi, hanem kulturális és szemléleti kérdések a meghatározóak: a hozzáférésre elvileg módja volna már szinte mindenkinek.

Az 1000 főre jutó nyilvános hozzáférések (PIAP) számát tekintve – teleházak, könyvtári információs és hálózati pontok, teleposta házak, Internet-kávézók, webterminálok – Magyarország a csatlakozás előtt álló országok közül az elsők között, az EU átlagában pedig a középmezőnyben van.

Sajnos nem dicsekedhetnek ilyen jó mutatószámokkal a hazai civil szervezetek. Körülbelül 59 százalékuk használja az Internetet¹², míg saját honlappal 23 százalékuk rendelkezik.

A civil szervezetek döntő többsége (85-97 százaléka) statikus, brosúraszerű site-tal (szervezet ismertetése, információszolgáltatás) rendelkezik, míg dinamikusabb, interaktív szolgáltatásokat is felvonultató webkikötővel (fórumok üzemeltetése, tanácsadás) csak 7-12 százalékuk. A honlap egyelőre nem több a civilek életében, mint egy szórólap, kirakat a

¹² Ezen belül azonban óriási különbségek figyelhetők meg például településtípusonként, regionálisan. Jól példázza ezt, hogy az alapvetően elektronikus formákban történő Nemzeti Fejlesztési Terv társadalmi vitájába a vidéki civil szervezetek IKT-eszközök és -hozzáférés hiányában nem tudtak bekapcsolódni.

szervezetről, hiszen 52 százalékuknál a webkikötő üzemeltetésének legfőbb célja az eddigi tevékenység bemutatása, míg valamilyen speciális szolgáltatás nyújtására csak 15 százalék vállalkozik. A civilek a világháló szolgáltatásainak csak a leginkább kézenfekvő elemeit (keresés, böngészés, levelezés) használják ki a céljaik érdekében. Míg az online hírleveleket, levelezési listákat 21-22 százalékuk használja, addig például az interaktív szolgáltatásokat mindössze 7-12 százalékuk. A civil szervezetek tehát olyanok, mint a digitális írástudásban kevés előrehaladást mutató társadalom: a felhasználók 50 százaléka még az általános jellegű információkat sem képes megtalálni a világhálón.

A következő oldalakon nagyobb „felbontásban” tekinthetjük át az ellátottság kulcsmutatóit.

Számítógép a háztartásokban

Legalább egy számítógép 2004-ben a magyarországi háztartások nem egészen egyharmadában található (32%). Aggasztó adat: a 2003-ban mért elterjedtséghez képest (31%) nem mutat változást. A változás reményét sokáig táplálta a Sulinet Expressz program, amelynek keretében tavaly – az APEH közleménye szerint – 16 milliárd 600 millió forint volt a visszaigényelt adókedvezmény összege. Az oktatási tárca becslése szerint evvel a háztartásokba körülbelül 50 ezer új számítógépes konfiguráció került, és körülbelül ugyanennyi gépet „turbóztak fel” új hardverekkel és memóriával. Mivel azonban mindössze 35-40 ezerrel bővült csak a legalább egy PC-vel rendelkező háztartások száma, a fejlemények inkább azoknak a véleményét támasztják alá, akik szerint *a Sulinet program elsősorban a már bizonyos IKT-infrastruktúrával rendelkező családokat segítette az elavult eszközpark megújításához.*

Az egy számítógéppel rendelkező háztartások aránya változatlanul 27 százalék, miközben a számítógéppel nem rendelkezőké egy százalékponttal csökkent, azon háztartások aránya pedig, ahol egynél több számítógép található, egy százalékponttal nőtt.

Az otthoni számítógép elterjedtsége a háztartások körében, 2001-2004 (százalék)^{*#}

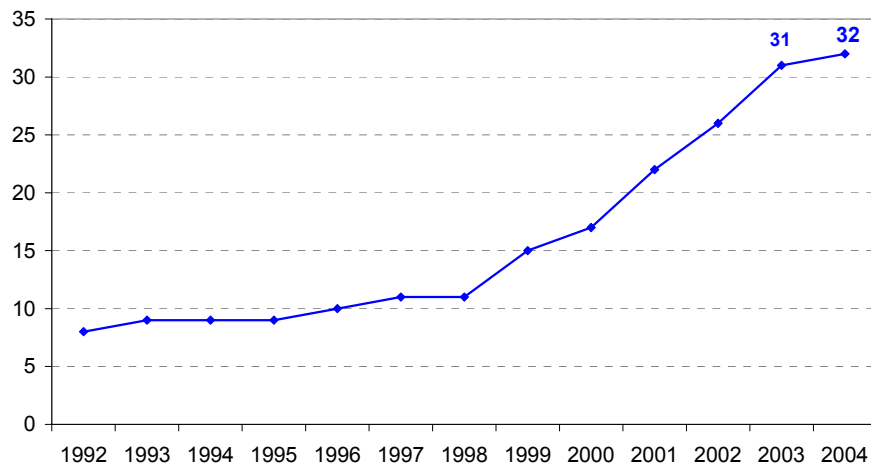
	2001	2002	2003	2004
Nincs otthon számítógép	78	75	69	68
Egy számítógép	19	22	27	27
Több számítógép	3	3	4	5
Összesen	100	100	100	100
Esetszám (N=)	5032	3763	5261	3937

* Forrás: TÁRKI WIP 2004 adatfelvétel.

#Megjegyzés: Számítógép és hordozható számítógép (laptop, notebook) összesen. A kézi számítógépeket, játékkonzolokat stb. nem számítottuk be.

Mindez azt jelenti, hogy az otthoni személyi számítógépek terjedésének eddigi – a '90-es évek végéig meglehetősen lassú, azután valamivel gyorsabb – emelkedő trendje megtorpanni látszik: míg 1998 és 2003 között nagyjából azonos ütemben, évente négy-öt százalékponttal nőtt a számítógéppel rendelkező háztartások aránya, addig 2004-ben ez az emelkedés mindössze egy százalékpontot tesz ki.

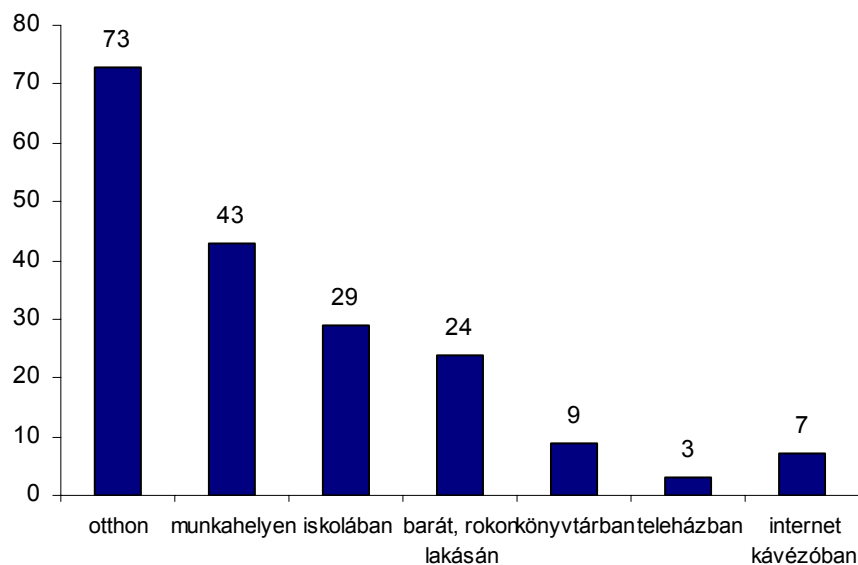
A háztartások számítógéppel való ellátottságának alakulása 1992-2004 (%)

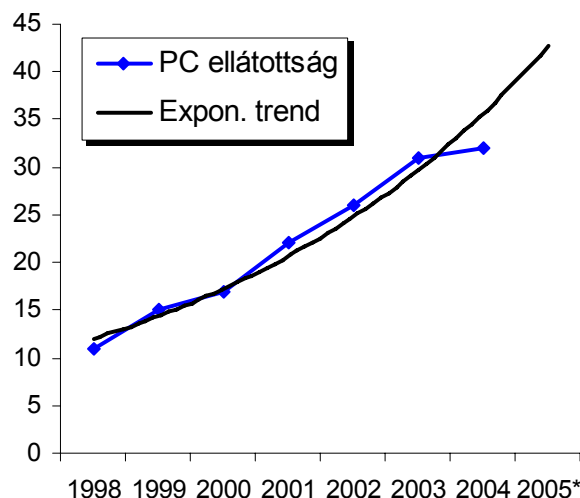
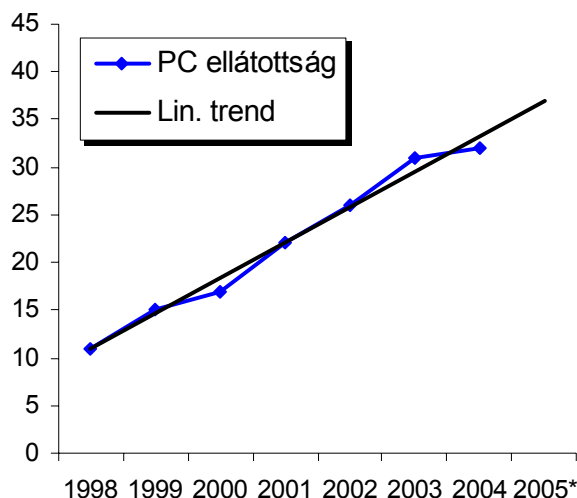
A PC-használat legjellemzőbb színterei a munkahely és az iskola mellett az otthon. Az otthoni helyszín különösen kiemelkedik: a felhasználók 73 százaléka otthon (is) használja a gépet, de sokan számítógépeznek ismerőseik, barátaik lakásán is. A közösségi elérési pontok viszont kevésbé látszanak népszerűnek: könyvtárban a használók 9 százaléka, teleházban pedig csupán 3 százaléka szokott számítógépezni.

Használt-e számítógépet az utóbbi 3 hónapban az alábbi helyszíneken?

(Az igen válaszok aránya a számítógép-használók körében, %)

A háztartások számítógép-ellátottságának előrejelzése 2005-re

*Trendszámítás alapján előre jelzett érték

Bizakodásra adhat okot, hogy a számítógéppel jelenleg még nem rendelkező háztartások 6,5 százaléka tervezi, hogy a következő 12 hónapban számítógépet vásárol. Az összes háztartásra vetítve ez kb. 4 százalékos növekedést jelenthet majd. Ennek alapján elmondható, hogy a következő 12 hónapban – 2004 őszét követően – mintegy 180-200 ezer családban terveznek számítógép-vásárlást.

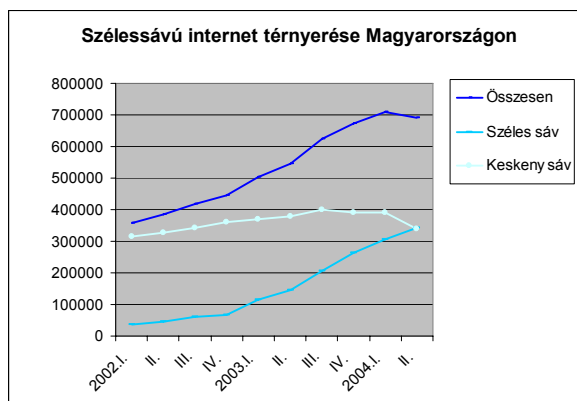
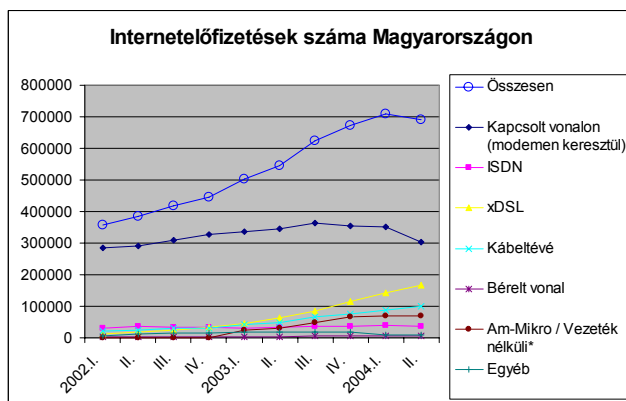
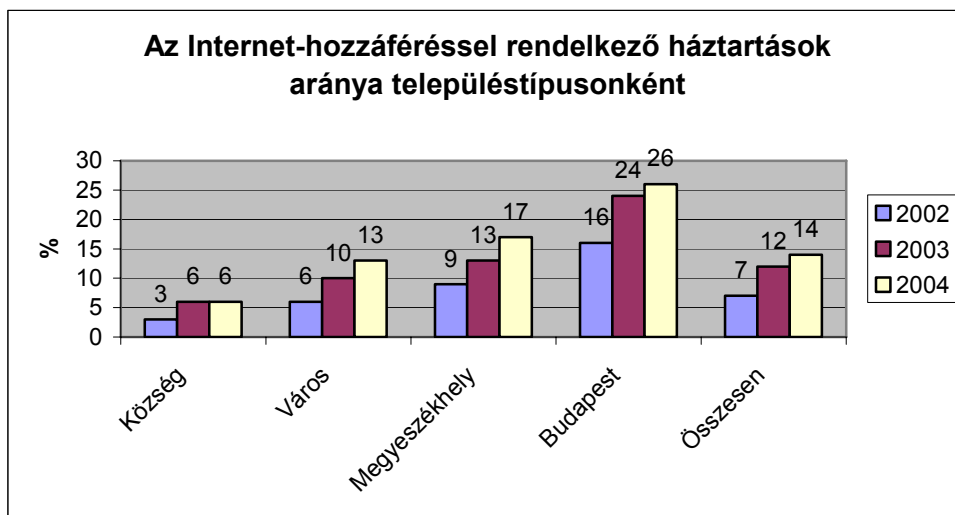
Azok a háztartások, ahol egy éven belül terveznek számítógép-vásárlást, átlagosan mintegy 73 ezer forintot kívánnak áldozni erre a célra. Az összeg nagysága természetesen szintén összefügg a háztartás egyéb jellemzőivel: a magas jövedelmű háztartásokban illetve azokban, ahol a háztartásfő magas iskolai végzettségű, átlagosan ennél többért is vennének számítógépet.

A számítógép-vásárlási szándékokra vonatkozó adatok alapján az idei 32 százalékos otthoni számítógép-hozzáférési arány egy év múlva legfeljebb 36 százalékosra fog emelkedni. Ez az érték valamivel alacsonyabb, mint amit pusztán az elterjedtségi adatokra vonatkozó trendszámítások alapján becsültünk. Figyelembe véve továbbá, hogy a számítógép-beszerzésre szánt összegek viszonylag alacsonyak – ennyi pénzért nem biztos, hogy a háztartások meg fogják tudni vásárolni a céljaiknak megfelelő számítógépeket –, könnyen elképzelhető, hogy a bővülés tényleges üteme ennél is alacsonyabb lesz.

Emellett az sem tűnik valószínűnek, hogy az otthoni számítógép-hozzáférésben most meglévő társadalmi különbségek rövid távon jelentősen csökkenhetnének, hiszen éppen azokban a rétegekben mutatkozik az átlagosnál nagyobb hajlandóság a számítógép vásárlására, ahol már jelenleg is az átlagosnál magasabb a számítógéppel rendelkező háztartások aránya.

Lakossági Internet-használat

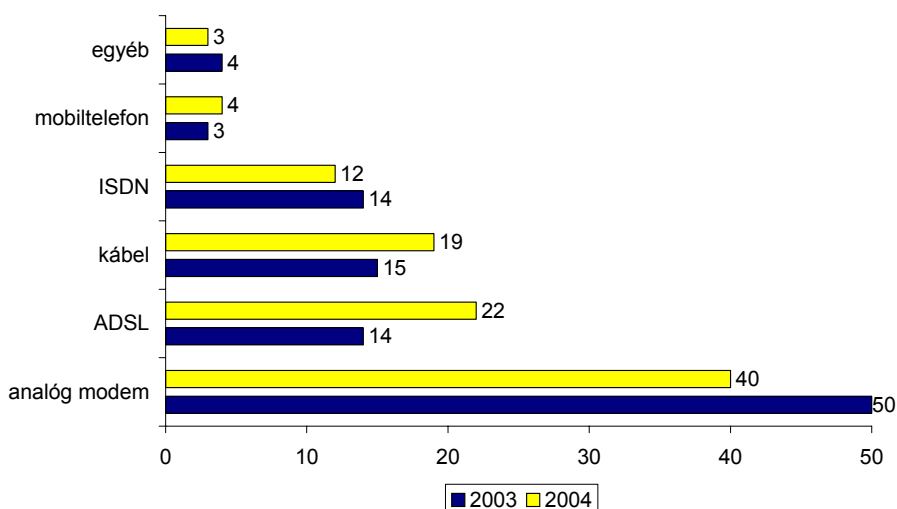
Az Internet-használat bázismutatója az otthoni hozzáférés lehetősége. 2004-ben a magyarországi háztartások 14 százaléka rendelkezett Internet-hozzáféréssel, ez a 14 év feletti lakosságra vonatkozóan 18 százalékos otthoni Internet-elérési arányt jelent.

Forrás: KSH, Internet-hozzáférések száma - az ingyenes hozzáféréseket nem számítva

Az Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások közül a legtöbben (40%) még most is telefonvonalon keresztül, analóg modemmel csatlakoznak az Internethez. Ugyanakkor már érzékelhetők a szélessávú technológiák előretörésének jelei: miközben az analóg modemek kapcsolatának aránya 10, az ISDN aránya pedig 2 százalékponttal csökkent a 2003-ban mért értékhez képest, addig az ADSL-kapcsolatok aránya 14 százalékról 24 százalékra növekedett, és a kábeltéven vagy más szélessávú kábelon keresztül kapcsolódó háztartások aránya is emelkedést mutat:

Az Internet eléréséhez használt technológia
(az Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások körében, %)

Mindezt a KSH 2004. harmadik negyedévére vonatkozó kiadványának adatai alapján bemutatva és összegezve a következő fontosabb tendenciák állapíthatók meg:

Keskenysáv: a kapcsolt vonali és az ISDN Internet-előfizetések száma folyamatosan csökken. 2004 III. negyedévének végén 19%-kal kevesebb analóg, és 5%-kal kevesebb ISDN-es betárcsázós Internet-előfizetés volt, mint egy évvel azelőtt.

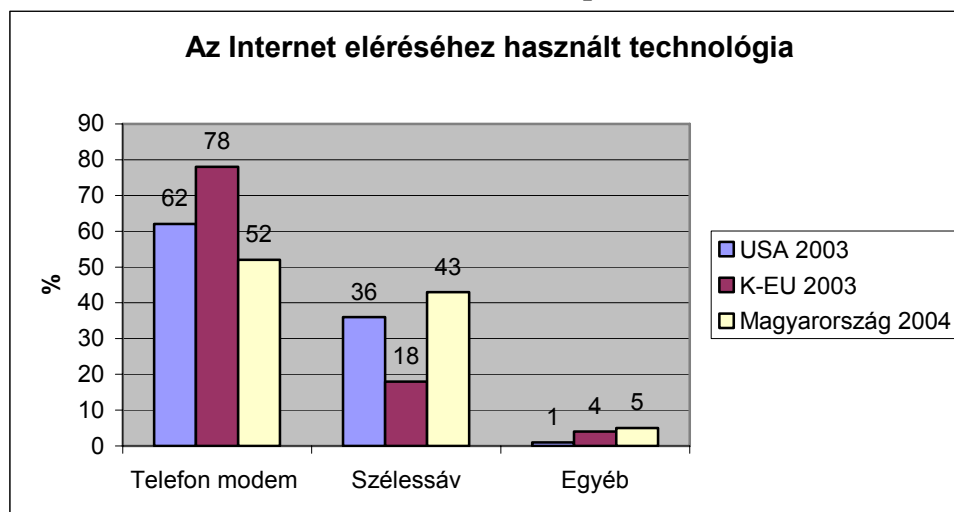
Szélessáv: az xDSL és a kábeltévés Internet-előfizetések száma erőteljesen növekszik: 2004 III. negyedévének végén 118%-kal több DSL és 69%-kal több kábeltévés Internet-előfizetés volt, mint egy évvel azelőtt.

Teljes piac: ellentétes folyamatok eredményeként az összes előfizetések száma 13%-kal nőtt egy év alatt – a szélessávú előfizetések aránya 48%-ra nőtt. Az Internet-előfizetések számának növekedési dinamikája a 2004 III. negyedévében 3,5% volt – ez meghaladja az előző két negyedév vonatkozó mutatóját, viszont lényegesen elmarad a 2003-as év negyedévenkénti 6-13 (átlagosan 9) százalékos növekedésétől.

Az otthoni Internet-hozzáférés havi költsége (telefonos kapcsolat esetén beleszámítva a telefonköltséget is) átlagosan 7 292 forint. A háztartások a különféle gazdasági és háztartásdemográfiai mutatók mentén nem különböznek egymástól jelentős mértékben aszerint, hogy mekkora összeget fordítanak az Internet-hozzáférés biztosítására.

2004-ben az otthoni hozzáférések 43 százaléka nagy sáv szélességen történik.

Otthoni Internet típusa

Forrás: Társi-ITTK, WIP, 2004

Az otthoni szélessávú Internet-hozzáféréssel rendelkezők aránya 2002-ben az otthoni hozzáféréssel rendelkezőkön belül 18 százalék volt, míg ez az arány 2003-ban 30 százalékra ugrott fel. Sok más mutatóval szemben itt nem tapasztaltunk törést, hiszen évi 12-13 százalékponttal nő a nagy sávszélességű felhasználók aránya, azaz 2005-ben várhatóan el fogja érni az 55-56 százalékot.

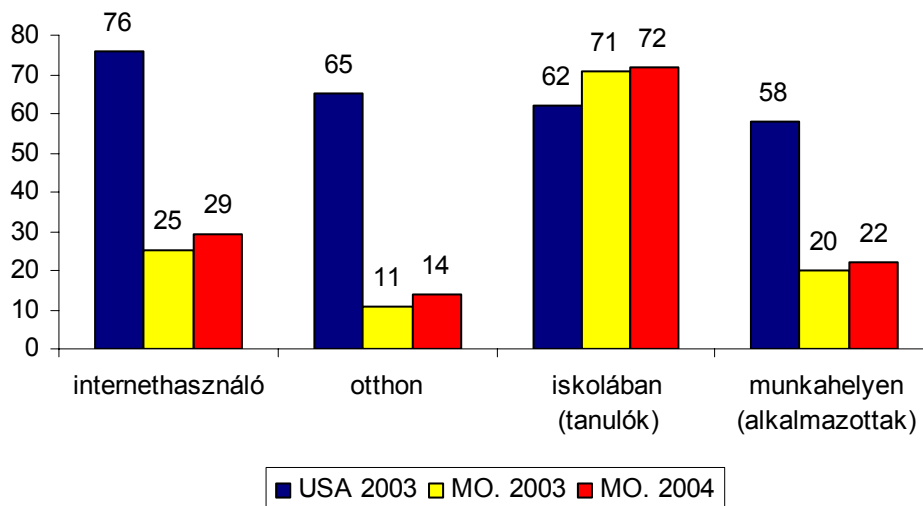
2004-ben a 14 éves és idősebb népesség 29 százaléka használ Internetet, de a rendszeres használók aránya, vagyis azoké, akik legalább hetente egyszer interneteznek, csupán 21%.

Az Internetet használók aránya különféle definíciók szerint

	Szokott internetezni összesen			Legalább havonta internetezik összesen			Legalább hetente internetezik összesen		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
14 éves és idősebb	21%	25%	29%	17%	22%	24%	13%	19%	21%
18 éves és idősebb	18%	22%	25%	15%	19%	21%	12%	17%	19%

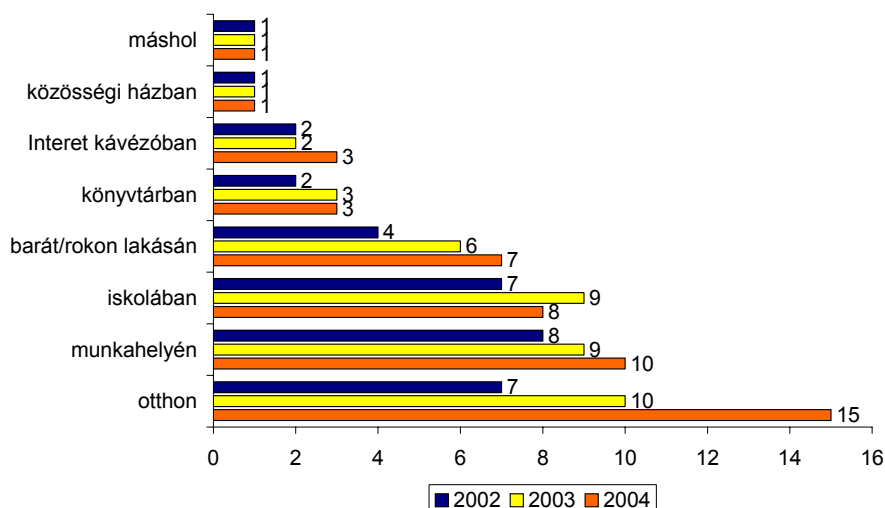
Amint a táblázatból látható, az Internetet használók aránya valamennyi definíció szerint növekszik, ugyanakkor *rendszeres Internet-használónak még mindössze a népesség egyötöde mondható*. Az Internetet használók arányában azonban jelentős különbségek tapasztalhatók a társadalom különféle csoportjai között.

A 2004-es WIP-felmérés adatai alapján elmondható, hogy tovább folytatódott az a már a tavalyi felmérésben is jelzett tendencia, miszerint az Internet használatában a munkahelyi/iskolai internetezés mellett egyre nagyobb szerepet kap az otthoni használat.

2004-ben az Internet-használók több mint fele használja otthon (is) az Internetet, ezzel – mint korábban már utaltunk rá – az otthon az Internet-használat első számú helyszínévé lépett elő. Továbbra is magas azonban az iskolában és a munkahelyen internetezők aránya az összes Internet-használón belül. Amennyiben azonban az iskolát és a munkahelyet azonos válasznak tekintjük (mivel a kettő kölcsönösen kizárja egymást), *együttesen már ezek bizonyulnak az internetezés leggyakoribb helyszínének*. A tavalyi évhez képest valamelyest nőtt a barátok, rokonok lakásán internetezők aránya: az Internet használóinak mintegy egynegyede szokott itt internetezni, ez a teljes 14 éves és idősebb népességen belül 7 százalékot tesz ki. Nem változott jelentős mértékben a könyvtárban, közösségi házakban, Internet-kávézókban vagy más közösségi hozzáférési helyeken internetezők aránya, ezeken a helyeken továbbra is meglehetősen kevesen használják a hálózatot.

Az Internet-használat helye és arányai a teljes lakosságon belül (%)

S hogy nemcsak a számítógépről és az Internetről van szó, hanem szinte minden területről, amely összefüggésben van az IKT-eszközök és alkalmazásaik használatával, azt igazolja az alábbi táblázat is: a jól érzékelhető törés nem hagyta érintetlenül az oly dinamikusan fejlődő mobiltelefoniat sem.

Egyes IKT-használati formák elterjedtsége

	2001	2002	2003	2004
PC-t használ (hetente)	29 (26)	31 (26)	38 (33)	40 (36)
Internetezik (hetente)	17 (14)	21 (17)	25 (19)	29 (21)
E-mail (hetente többször)	12 (8)	15 (10)	19 (10)	21 (17)
Mobiltelefont használ	40	55	64	67
WAP-os készüléket használ (WAP-ot használ)	8	16	27 (7)	28 (9)
Online vásárlás (elmúlt 3 hónap)	1	1	1	2

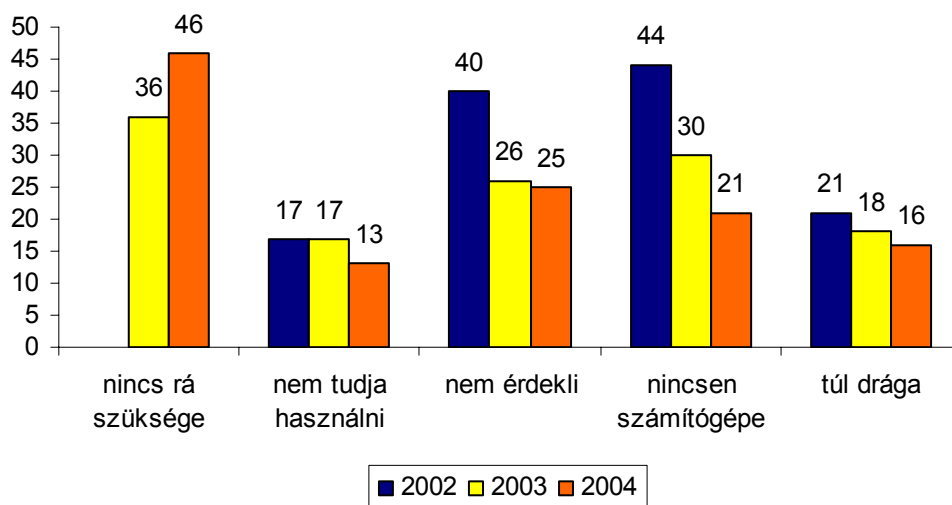
Forrás: Társi-ITTK, WIP, 2004

Azoknak a tényezőknek a sorában, amelyek a magyar társadalom többségi részét visszatartják az internetezéstől, a korábban igen hangsúlyos materiális okok szerepe folyamatosan csökken. Különösen a „nincs számítógépe” indok esetében drámai a változás: az erre hivatkozók aránya két év alatt kevesebb mint felére, 44 százalékról 21 százalékra esett vissza. Ezzel párhuzamosan, kisebb mértékben ugyan, de a „túl drága” választ adók aránya is csökkent. Szintén csökken a digitális írástudás hiányára, vagy alacsony szintjére utaló érvek jelentősége: az idén már csak a válaszok 13 százaléka utalt arra, hogy a kérdezett azért nem használja az Internetet, mert nem ért hozzá.

Mindezzel párhuzamosan azonban folyamatosan nő az érdektelenségre utaló érvek aránya. Az idén már a nem használók 46 százaléka érvelt azzal, hogy azért nem használja a világhálót, mert nincs rá szüksége, ami 10 százalékos növekedést jelent tavaly óta. A nem érdeklő válaszok aránya szintén igen magas: 25%.

Miért nem használja az Internetet?

(Az adott választ megnevezők aránya a nem használók csoportjában, %)*

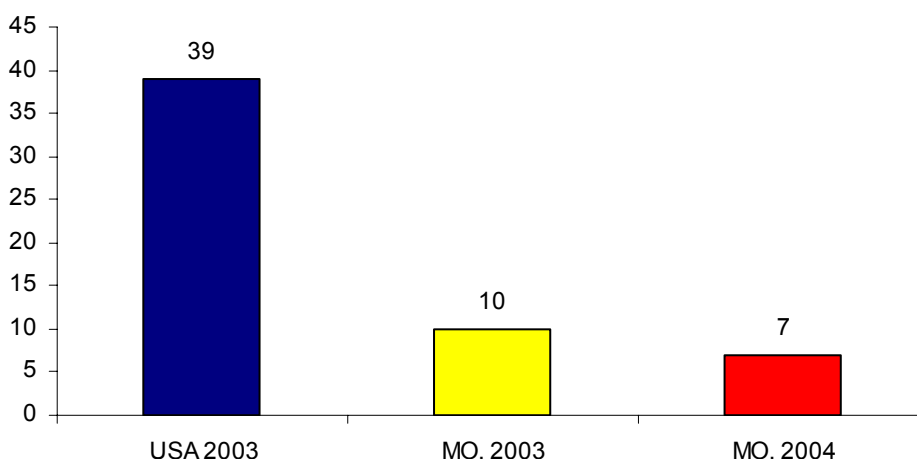
*A nincs rá szüksége kategória csak 2003 óta szerepel. Nyilvánvaló, hogy a nem érdekli válaszok 2002-ről 2003-ra tapasztalható erőteljes csökkenését az új kategória megjelenése is okozza.

Az ábrán jelzett indokok mellett eltörpülnek az egyéb érvek gyakoriságai. A közhiedelemmel ellentétben például rendkívül keveseket tart vissza a személyes adatok miatti aggodalom, vagy az a gondolat, hogy az Interneten túl sok a pornográf tartalom (0,2 – 0,2%).

Az idei adatfelvétel alapján a használók köre a jövő évben nem fog jelentősen bővülni: a nem használók 90 százaléka ugyanis úgy nyilatkozott, hogy nem tartja valószínűnek, hogy egy éven belül rendszeres Internet-használóvá válik, míg csupán 7 százalék gondolta, hogy erre van esély.

Mennyire valószínű, hogy egy éven belül rendszeres Internet-használóvá válik?

(a (nagyon) valószínű válaszok százalékos aránya a nem használók körében)

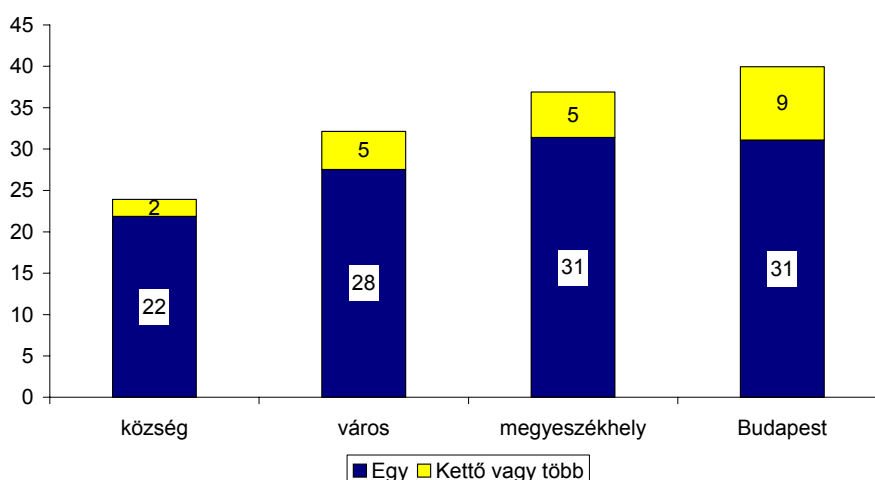

Forrás: Társi-ITTK, WIP, 2004

A PC- és Internet-használat társadalmi dimenziói

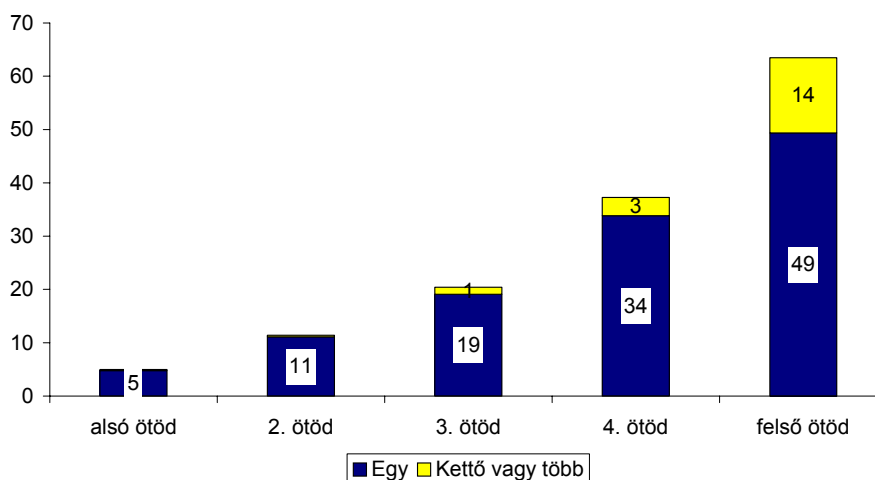
A számítógép-ellátottság egyértelműen növekszik a települések urbanizáltsági szintjével: a legnagyobb arányban (40%) a budapesti háztartásokban található számítógép, a megyeszékhelyeken és az egyéb városokon át a községek felé haladva pedig fokozatosan csökken a számítógéppel rendelkező háztartások aránya. Ezen belül is kettő vagy több számítógép szintén a budapesti háztartásokban fordul elő a legnagyobb arányban (9%), a legkevesebb ilyen háztartás pedig a községekben található.

Számítógépek a háztartásokban településtípusonként (%)

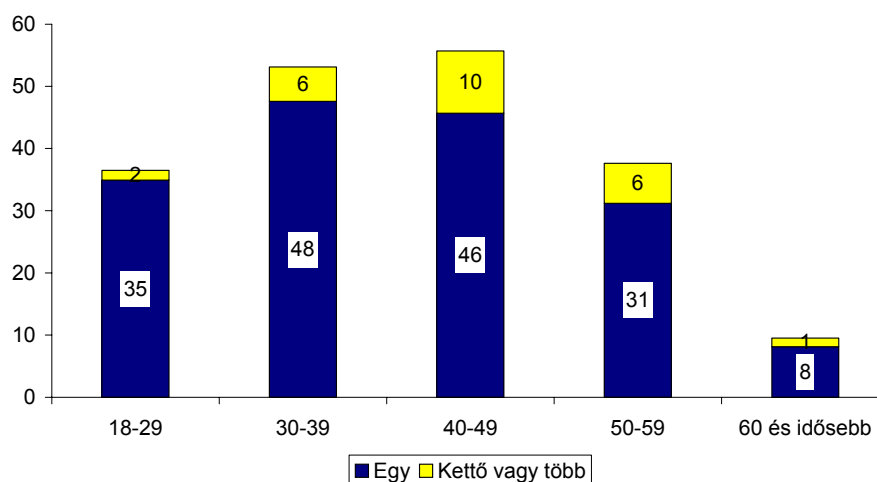
A számítógép-ellátottság a korábbi évek eredményeihez hasonlóan idén is szoros összefüggést mutat a háztartások összjövedelmével. A legalacsonyabb jövedelmű háztartások közül csupán minden huszadikban van számítógép, míg a legfelső jövedelmi ötödbe tartozó háztartások 63 százalékában van ilyen eszköz. Ezen a csoporton belül is kiemelkedő a kettő vagy annál több számítógéppel rendelkező háztartások aránya: ez még a negyedik jövedelmi ötödben is csupán 3 százalék, míg a legfelső kategóriában ennek csaknem ötszöröse.

Számítógépek a háztartásokban jövedelmi ötödek szerinti csoportokban (%)

A számítógép-ellátottságot a családfő életkora és iskolai végzettsége is befolyásolja. Életkor szerint a 40-49 éves családfők háztartásaiban található a legnagyobb arányban számítógép, innen mind az idősebb, mind a fiatalabb családfők irányába haladva csökken a számítógéppel rendelkező háztartások aránya. A családfő iskolai végzettsége ezzel szemben egyenes összefüggést mutat a számítógép-ellátottsággal: minél magasabb a családfő végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel találunk számítógépet az adott háztartásban.

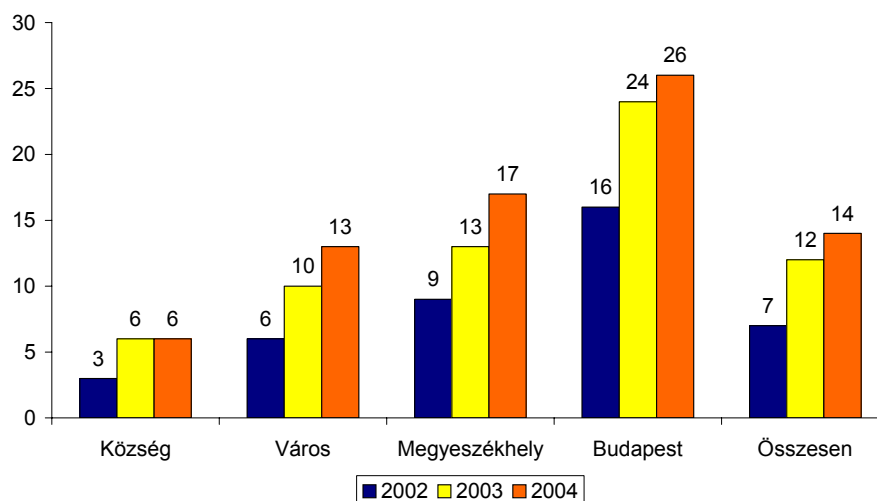
Számítógépek száma a háztartásokban a családfő korcsoportja szerint (%)

A számítógép-vásárlási szándék – a számítógéppel való felszereltséghez hasonlóan – összefüggést mutat a háztartások bizonyos demográfiai és gazdasági jellemzőivel. A legfontosabb ezek közül a háztartás jövedelme: a legmagasabb jövedelmi kategóriában – a számítógéppel még nem rendelkező háztartásokon belül – 17 százalék a vásárlást egy éven belül tervezők aránya, míg a következő jövedelmi ötödben ez az arány kevesebb mint a felére esik vissza. A családfő iskolai végzettsége – bár kisebb mértékben, de – szintén befolyásolja a vásárlási kedvet: a felsőfokú végzettségű családfők háztartásainak közel egytizede tervez számítógép-vásárlást, míg a legfeljebb 8 általánost végzett családfők esetén ez az arány csupán 3 százalék.

Az Internet-elérés aránya pozitív összefüggésben áll a települések urbanizáltsági fokával: a községekben csak a háztartások 6 százalékában lehet használni az Internetet, a városokban ez az arány már több mint kétszer ekkora (13%), Budapesten pedig ennek is éppen a duplája (26%).

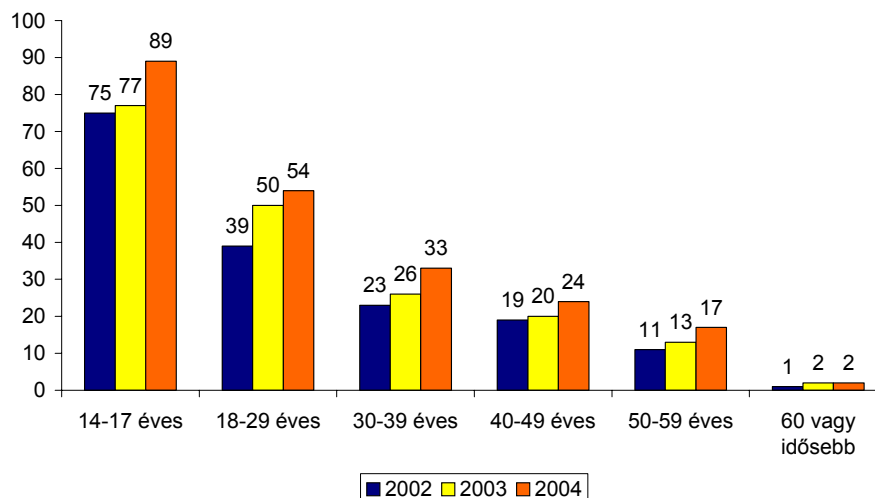
**Az Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások aránya
településtípusonként (%)**

A növekedés üteme valamennyi településtípus szerint képzett csoportban, így az ország egészére nézve is csökkent a 2002-2003 közötti növekedéshez képest. *Jelentősen visszaesett a terjedés üteme Budapesten*, ahol mindössze két százalékponttal emelkedett az Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartások aránya, ami az előző évhez képest mindössze 8 százalékos növekedést jelent, szemben a 2002 és 2003 közötti 50 százalékos emelkedéssel. A megyeszékhelyekben és egyéb városokban 3-4 százalékponttal nőtt az Internetet elérő háztartások aránya, a községekben pedig változatlan maradt. Így míg a városok és megyeszékhelyek – ha lassan is, de – felzárkózni látszanak Budapesthez (vagy legalábbis a nagyobb növekedési ütem révén behoznak valamennyit a lemaradásukból), addig a községeket egyre inkább fenyegeti a leszakadás veszélye.

A 14-17 éves korcsoportban már tízből kilencen használják a világhálót, míg a 18-29 éveseknek már csak mintegy a fele. Az idősebb korcsoportok felé haladva az Internet használóinak aránya fokozatosan csökken, a 60 év felettiek csoportjában pedig már csupán 2 százalék.

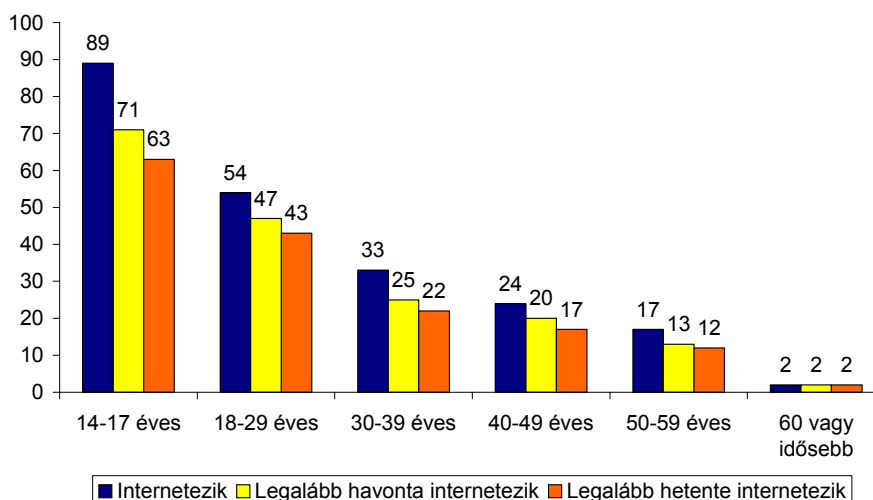
Az Internet-használók aránya a különböző korcsoportok szerint képzett csoportokban (%)

A különböző korcsoportokban az Internet-használók arányának a változása is eltérően alakult. A legnagyobb (12 százalékpontos) növekedés a 14-17 évesek körében tapasztalható, míg a 60 év felettiekénél nem változott az Internet használóinak az aránya. A többi korcsoportban a 2003-ban mért értékhez képest 4-6 százalékpont közötti a növekedés.

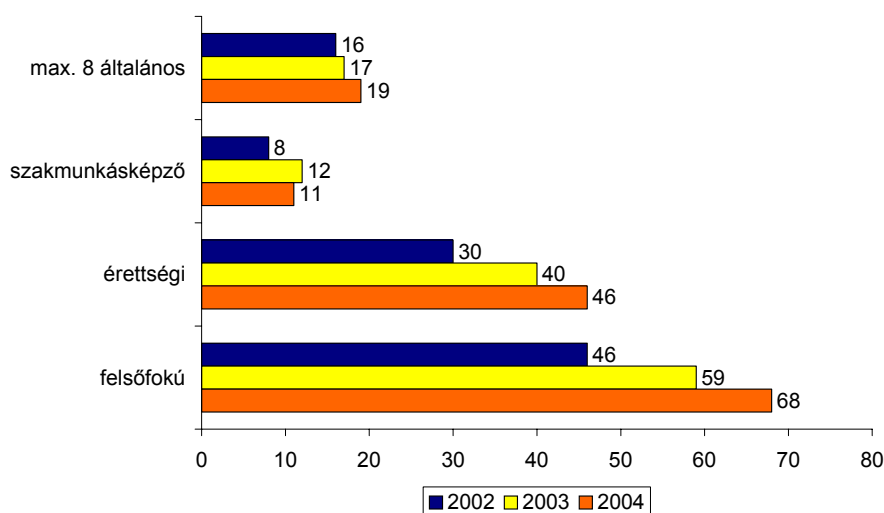
Hasonló különbségeket figyelhetünk meg a különböző korcsoportba tartozók Internet-használata között.

Havi és heti rendszerességgű Internet-használat korcsoportonként (%)

Az Internet-használatot az életkor mellett az iskolai végzettség határozza meg a legnagyobb mértékben. Amint az az alábbi ábrán is látható, a használók aránya a szakmunkásképzőt végzettek körében a legalacsonyabb (és itt egy százalékponttal vissza is esett a tavalyi 12 százalékos értékhez képest), míg a legnagyobb arányt – és egyben a legnagyobb növekedést – a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között találjuk. A legfeljebb nyolc általánost végzett válaszadók körében 19 százalék az Internetet használók aránya, ez 8 százalékponttal magasabb, mint a szakmunkásképzőt végzetteknél – ez azzal magyarázható, hogy a szakmunkás végzettségűek többségénél végleges végzettségről beszélhetünk, míg a legfeljebb 8 általánost végzettek nagy része még tanuló, akiknek a végleges végzettsége várhatóan magasabb lesz.

Az Internetet használók aránya iskolai végzettség szerint, %

4. A gazdaság szereplőinek felkészültsége

Sajátos kettősség: miközben *az ICT-szektor körülbelül 1%-kal járul hozzá a magyar GDP növekedéséhez* (nagyjából annyival, mint az Egyesült Államokban), ám evvel közvetlenül lefedi a növekedés 42%-át, áttételesen több mint a felét adja¹³. Az ICT-t használó szektorok azonban messze lemaradva még a környező országoktól is, mindössze 0,2 %-kal járulnak hozzá a növekedéshez. Elvileg tehát kedvező volna a „szerkezet”, de jól látszik, hogy a „back office” rendszerek, az üzleti folyamatokban felhasznált elektronikus megoldások világa még sok kívánni valót hagy maga után.

2004 első félévében az 5 fő feletti vállalatok 77%-a, azaz körülbelül 45 ezer vállalkozás rendelkezett Internet-kapcsolattal¹⁴. Ezen belül 48%, azaz körülbelül 21.600 vállalkozás épített ki önálló webes megjelenést, viszont e körnek is csupán egyharmada, 7.200 cég értékesítette termékeit az Interneten keresztül 2003-ban. Az elektronikus piactéren értékesítő társaságok aránya még alacsonyabb: ez az 5 fő feletti társaságok csupán 1%-a (ez körülbelül 600 céget jelent). Összességében az állapítható meg, hogy *a honlappal rendelkező vállalkozások 90%-a nem használja ki a webes megjelenésben rejlő magasabb szintű lehetőségeket, és honlapját mindössze információ- és tartalomszolgáltatásra használja*.

Az Interneten keresztüli értékesítés szempontjából a legfontosabb az ügyfelek elérése, amelyet a vállalatok 30%-a nagyon fontosnak, míg 51%-a fontosnak tart. A második helyen a versenytársakkal való lépéstartás áll, amely a vállalatvezetők 27%-a számára nagyon fontos, 49% számára fontos. Emellett a cégvezetők úgy vélik, hogy az internetes eladásoknak a cégről kialakított kép és a szolgáltatások minőségének javítása szempontjából is nagy jelentősége van.

Az Internet-csatlakozással rendelkező, de Interneten nem értékesítő vállalkozások vezetői szerint a vállalat termékének vagy szolgáltatásának Interneten keresztüli értékesítésre való alkalmatlansága a legjelentősebb korlátozó tényező. A vállalatvezetők 16%-a számára nagyon jelentős, 37%-a számára jelentős akadállyal tűnik, hogy *a vevők még nincsenek felkészülve az internetes vásárlásra*, azaz a célcsoport sem technikai tekintetben, sem attitűdjé folytán még nem elérhető az Interneten keresztül. A biztonsági aggodalmak csak a cégek 8%-a számára jelentenek fontos befolyásoló tényezőt, míg a jogi akadályokat csak 5%-uk értékeli ugyanígy.

Az Interneten már értékesítő cégek vezetői a vevők felkészületlenségére hivatkoznak (11%-a nagyon jelentősnek, míg 49%-a jelentősnek tartja). A biztonsági, logisztikai és az internetes értékesítéssel kapcsolatos jogi feltételrendszer bizonytalanságai miatt felmerülő problémák az Interneten keresztüli eladásokban már tapasztalatokat szerzett cégeknél (mint az várható is) egyértelműen nagyobb arányban merültek fel, mint az ilyen tapasztalatokkal nem rendelkezőknél. A jogi feltételrendszert is jelentősebb akadályozó tényezőként élik meg az internetes cégek, de a logisztika terén jóval kevesebben érzékelnek problémákat.

A 2004-es WIP-adatfelvétel szerint a munkahellyel rendelkező, gazdaságilag aktív (vagyis az alkalmazotti státuszban lévők és az önálló vállalkozók, valamint önálló vállalkozásukban alkalmazottak) 64 százaléka használja munkahelyén (is) az Internetet.

A munkahelyi Internet-használat során a leggyakoribb tevékenység a munkához kapcsolódó levelezés, amelyet az internetező munkavállalók 68 százaléka heti

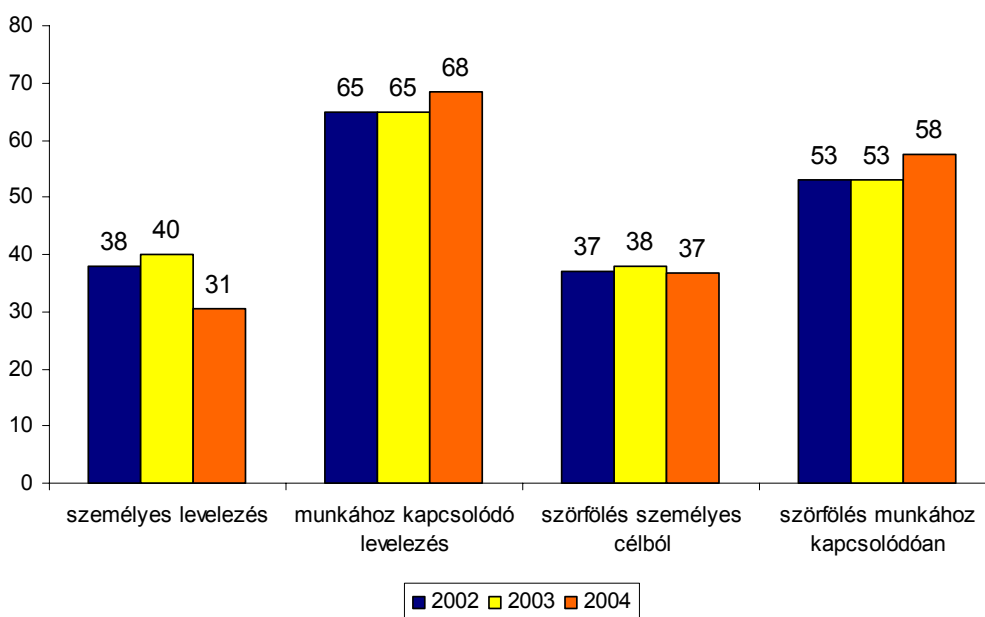
¹³ Piatkowski, Marcin: The Impact of ICT Growth in Transition Countries (2004 július) Tiger Working Paper Series 59.

¹⁴ A GKI Gazdaságkutató Rt., a T-Mobile és a Sun Microsystems Magyarország Kft. 2004 harmadik negyedéves felmérése.

rendszerességgel végez. Ennél valamivel kisebb arányban, 58 százalékban használják az Internetet munkával kapcsolatos böngészésre. Ezek az arányok mindkét tevékenység esetében néhány százalékos emelkedést mutatnak a 2003-as, illetve 2002-es adatokhoz képest. A személyes jellegű levelezés és böngészés elterjedtsége 31 illetve 37 százalékos, amely az előbbi esetben csökkenést, míg az utóbbinál lényegében változatlan állapotot jelent a korábbi évek adataihoz képest.

Mire használja munkahelyén az Internetet?

(Az adott tevékenységet legalább heti rendszerességgel végzők aránya, a munkahelyükön internetező gazdaságilag aktív népesség körében, %)

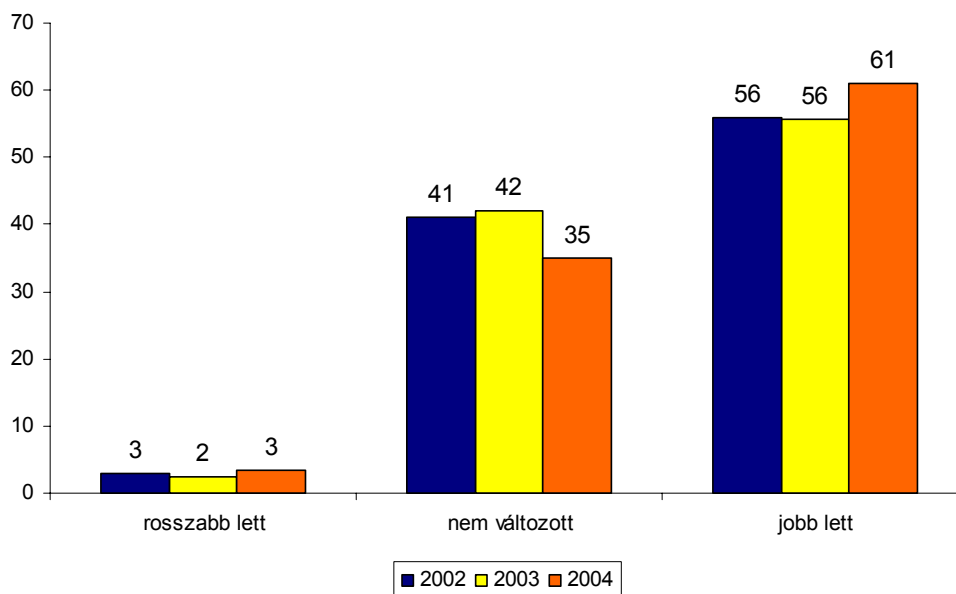

A legérdekesebb kérdés azonban talán az, hogy az Internet megjelenése hogyan változtatta meg a munkavégzés hatékonyságát. E tekintetben az elmúlt évekhez képest némi javulás tapasztalható, ugyanis

56-ról 61 százalékra nőtt azok aránya, akik úgy gondolják, hogy hatékonyságuk jobb lett az Internet munkahelyi bevezetése óta.

Hogyan változott munkavégzésének hatékonysága, amióta munkahelyén elérhető az Internet?

(A munkahelyükön internetező gazdaságilag aktív népesség körében, %)

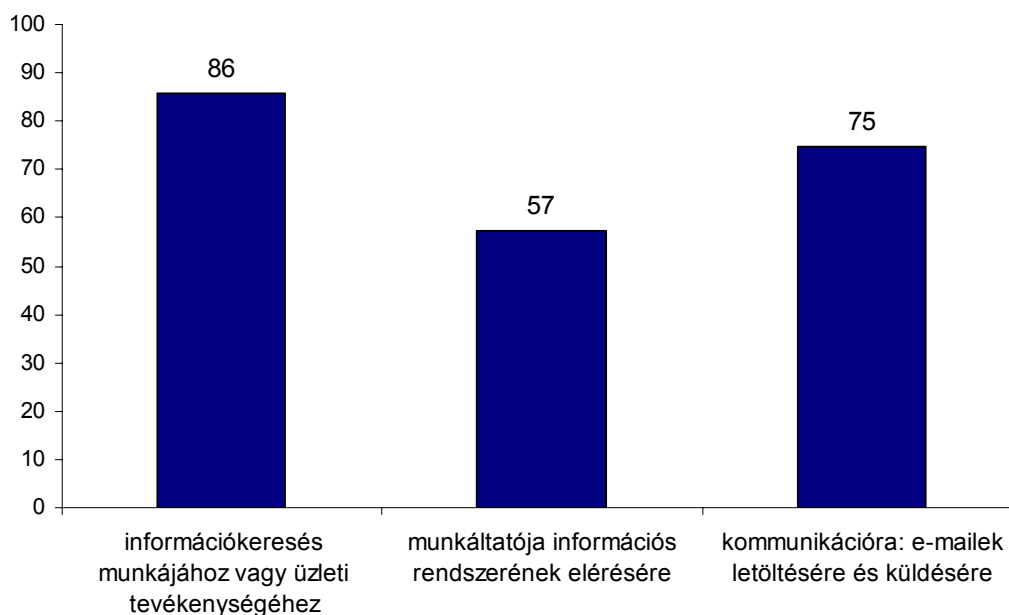

Az alkalmazottként dolgozó munkavállalók 29 százaléka használta munkahelyén (telephelyén) kívül az Internetet munkájához kapcsolódóan az elmúlt három hónapban, azaz végzett távmunka jellegű tevékenységet.

Ezekben az esetekben leginkább információkeresésre (86%) és kommunikációra (75%) használták a világhálót. Ennél jóval ritkább a távmunka minőségében magasabb szintet megtestesítő munkahelyi információs rendszerekhez való csatlakozás (pl. intranet, VPN): ilyen jellegű szolgáltatást a távmunkát végző munkavállalóknak 57 százaléka vett igénybe.

Mire használta az Internetet munkahelyén kívül munkájához kapcsolódóan?

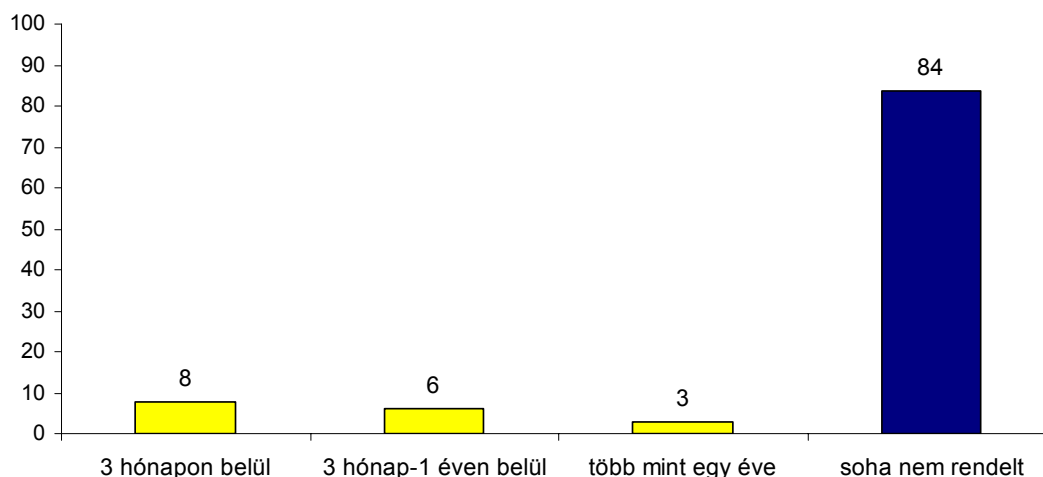
(A gazdaságilag aktív népesség körében,%)

A hazai elektronikus (kis)kereskedelem sajnos még gyerekcipőben jár, hiszen *a magyarországi Internet-használók 84 százaléka még sohasem rendelt terméket vagy szolgáltatást az Interneten keresztül, és mindösszesen 8 százalék azok aránya, akik az elmúlt három hónapban megtették ezt.*

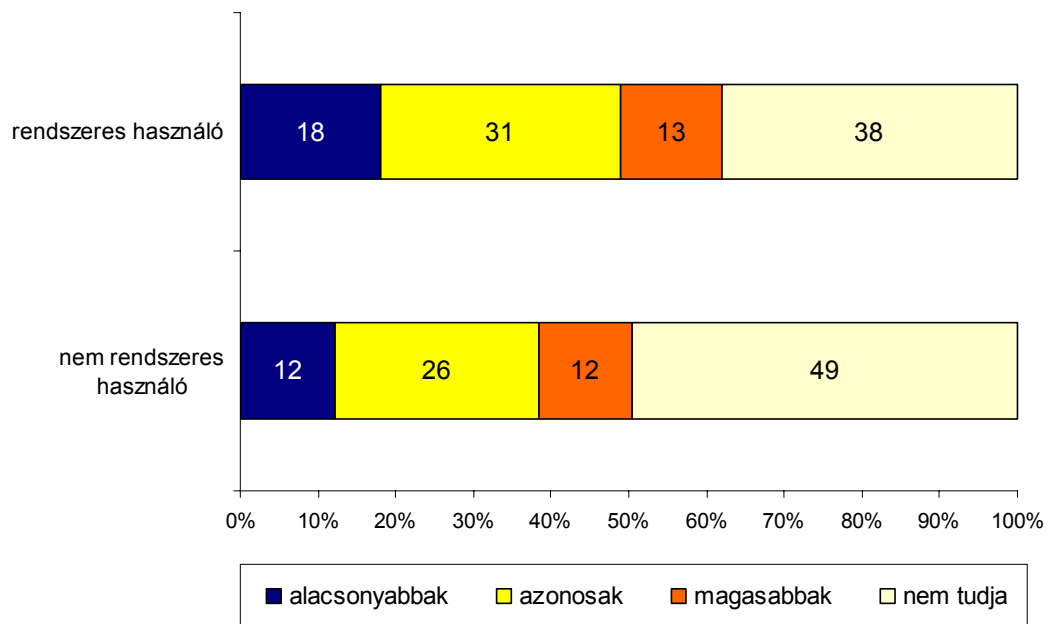
Mikor vásárolt legutóbb terméket vagy szolgáltatást az Interneten keresztül?

(az Internet-használók körében, %)

Az alacsony mértékű online kereskedelmet jól szemlélteti az is, hogy még az Internet-használók körében is *igen nagy mértékű a tájékoztatatlanság az internetes árakat illetően*: a rendszeres használók 38 százaléka, míg a nem rendszeres használók 49 százaléka nem tudja megmondani, hogy az online megvásárolható termékek árai hogyan viszonyulnak a hagyományos értékesítési formák szerint vásárolt termékek áraihoz. Azoknak a rendszeres használóknak, akik véleményt tudtak mondani ebben a kérdésben, 18 százaléka olcsóbbnak, míg 13 százaléka drágábbnak tartja az internetes kereskedelmet, 31 százalék pedig a két értékesítési forma árait azonosnak véli.

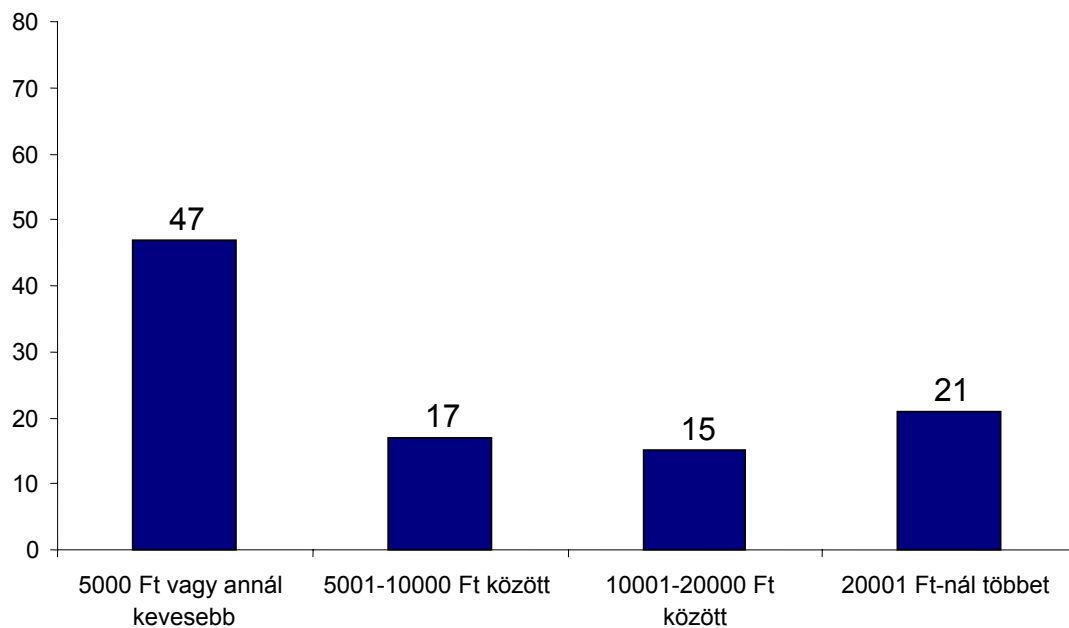
Hogyan viszonyul az Interneten forgalmazott cikkek ára a hagyományos módon forgalmazott termékek árához?

Ha azt vizsgáljuk, hogy milyen értékben történtek ezek a vásárlások, akkor láthatjuk, hogy a legtöbb esetben egyszerűbb termékekről, ennél fogva olcsóbb beszerzésekről van szó. Azoknak, akik vásároltak már az Interneten, 47 százaléka havonta átlagosan csupán 5000 forintot, vagy ennél kevesebbet költött el, de természetesen szólnunk kell az internetes vásárlóknak arról a 21 százalékaról is, akik több mint 20.000 forintért vásároltak a világhálón keresztül.

Mennyit költött online vásárolt termékre vagy szolgáltatásra?

(azok körében, akik vásároltak valamilyen terméket vagy szolgáltatást az Interneten az előző néhány hónapban, %)

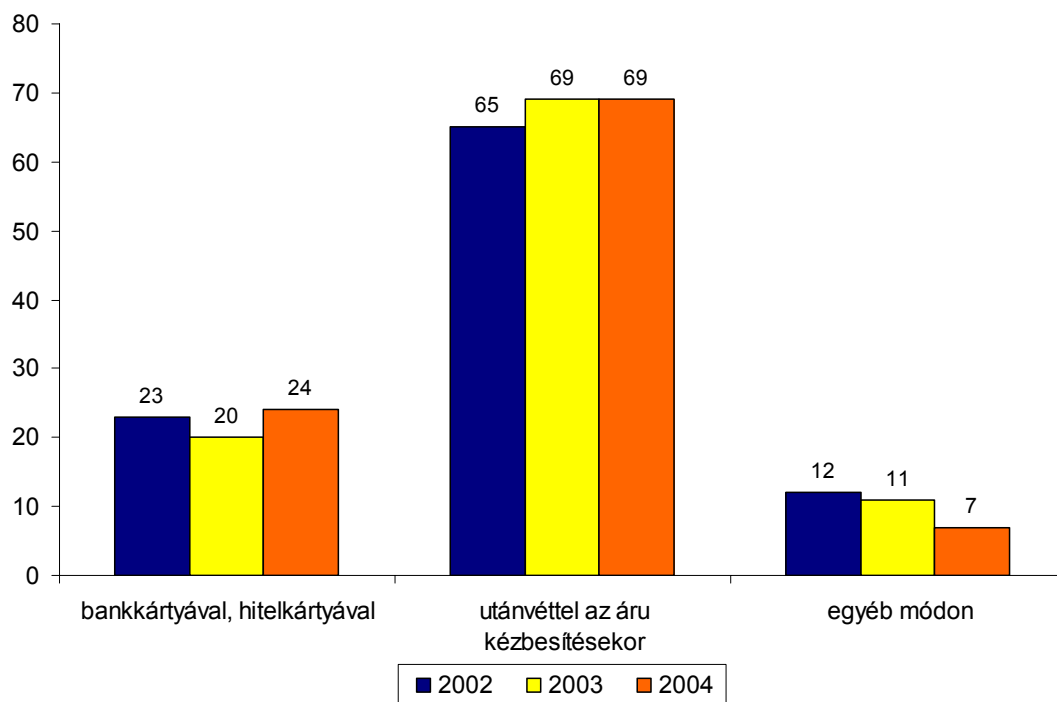

Az elektronikus kereskedelem egyik legfontosabb ismérve a fizetés módja. Az elmúlt évek során ebben a tekintetben jelentős változás nem következett be, azaz továbbra is

a tranzakciók több mint kétharmadában hagyományos módon, utánvétellel egyenlítik ki az áruk ellenértékét. A bankkártyával/hitelkártyával történő fizetés aránya az elmúlt két év adatfelvételeihez képest lényegében nem változott.

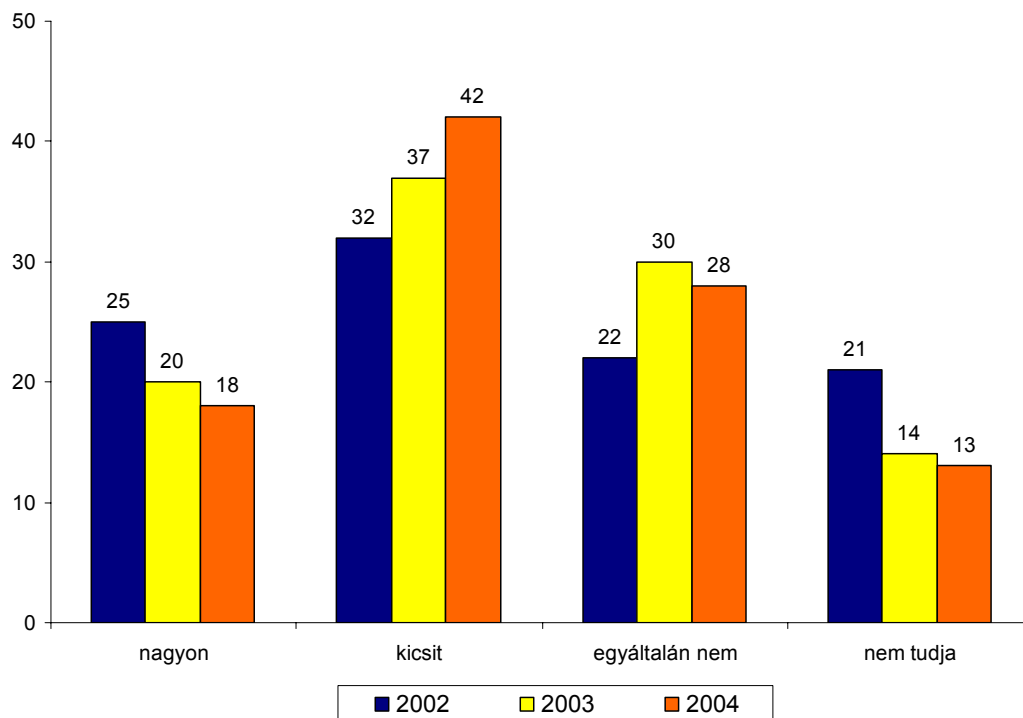
Milyen módon fizet az online vásárlás során?

(azok körében, akik vásároltak valamilyen terméket vagy szolgáltatást az Interneten az előző néhány hónapban, %)

A modern fizetési módok alkalmazásának lassú elterjedését befolyásoló tényezők közül az egyik legfontosabb a személyes fizetési adatok biztonságával kapcsolatos vélekedés. Az elmúlt évek során e tekintetben a vélemények megváltoztak: csökkent a *hitelkártyás tranzakciók biztonságába vetett hit*. Két év alatt 7 százalékpontot esett azok aránya, akik teljes mértékben biztonságosnak tartják adataik megadását az Interneten keresztül: a 2002-es 25 százalékról 18 százalékra. Továbbá az idén 28 százalék azok aránya, akik egyáltalán nem tartják biztonságosnak az ilyen jellegű adatszolgáltatást.

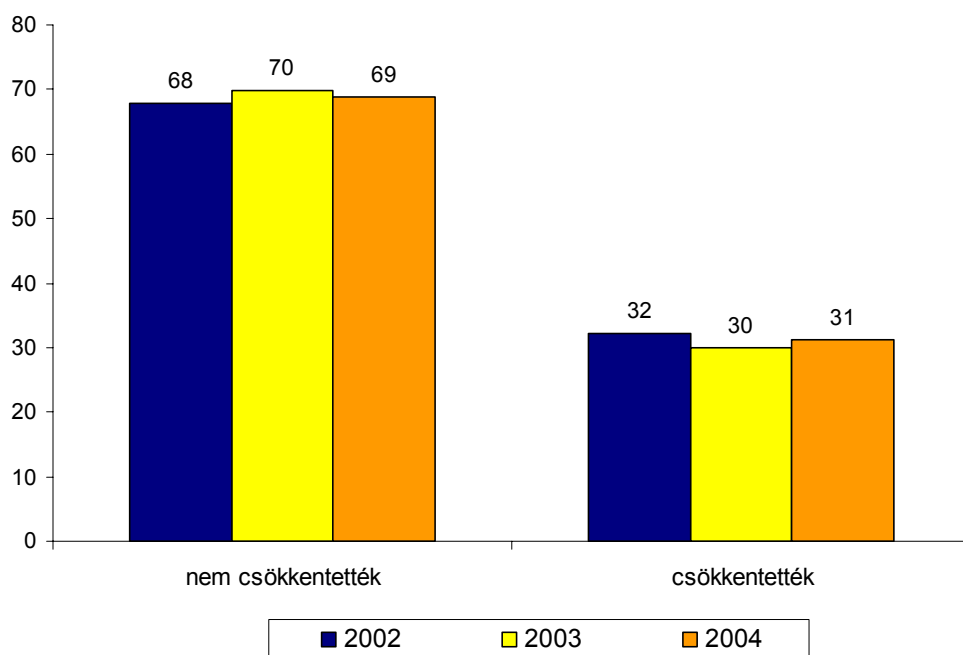
Mennyire érzi biztonságban hitelkártya-adatait online vásárláskor?
(azok körében, akik vásároltak valamilyen terméket vagy szolgáltatást az Interneten az előző néhány hónapban, %)

Az internetes vásárlásokkal kapcsolatban az ezt már kipróbálók közel harmada vélte úgy, hogy az online vásárlás csökkentette hagyományos, bolti beszerzéseit, amely lényegében megegyezik a korábbi években tapasztalt arányokkal.

Csökkentették-e online vásárlásai hagyományos, bolti beszerzéseit?

(azok körében, akik vásároltak valamilyen terméket vagy szolgáltatást az Interneten az előző néhány hónapban, %)

5. A politikai szféra

A társadalom és gazdaság jól mérhető, „indikátorgazdag” világához képest a politika éves teljesítményét egyszerre méri az, ami közvetlen beavatkozás eredményeként ténylegesen megtörténik, megszületik, létrejön – és az is, ami nem történik meg, ami elmarad. Ebből a szempontból a közszféra teljesítménye változó és ellentmondásos, de 2004-ben – a korábbi évekhez hasonlóan – továbbra is a „restancia” tűnik meghatározónak, és a restség jellemzőnek. Nem következett be ugyanis érzékelhető változás sem az „awareness” (az információs társadalmi „tudatosság”) esetében, sem az információs társadalomról folytatott politikai diskurzusokban. Pozitív fejleményekről üzennek a lehetőségeikhez képest bátor lépésekre vállalkozó önkormányzatok és az elektronikus kormányzás részsíkerei, miközben a „legnagyobb adósság felhalmozója” címért az információs társadalom stratégiájuk kialakítását halogató régiók versenyeznek az információs társadalmi politika jellegadó területeit látványosan diszpreferáló pénzügyi adminisztrációval.

A kormány

Ahogy 1995, az első Nemzeti Informatikai Stratégia-kezdeményezés óta minden évben meg kell állapítanunk,

az információs társadalom kérdésköre 2004-ben sem vált a politikai közbeszéd részévé, nem szervezte maga köré a jövőkép- és prioritáskeresést.

Egyetlen magas rangú politikai vezető nem tette le a voksát egy információs társadalomra alapozott kitörési/felzárkózási program mellett – enélkül pedig, mint azt a nemzetközi tapasztalatokból látjuk, az információs társadalom soha nem lesz vezető szólam a kormányzati kórusban. A 2004. tavaszi költségvetési megszorító intézkedések fajlagosan leginkább *az oktatás, a tudomány és az informatika területéről vontak el forrásokat*, ezekkel szemben például az autópálya-fejlesztés bizonyult kiemelt területnek. Úgy tűnik, az információs társadalom tematikának önálló tárcához, az IHM-hez (Informatikai és Hírközlési Minisztérium) való sorolása csak ürügy arra, hogy a kormány szintjén ne kelljen komolyan venni ezt a kérdést – mondván, hogy van szakminisztérium, oldja meg a problémákat ő. Több mint jellemző, hogy a kormány 1130/2004 sz. határozatával, miniszterelnöki vezetéssel létrehozott Fejlesztéspolitikai Kabinet alelnökeivé az európai ügyekért felelős tárca nélküli miniszter ill. a gazdasági és közlekedésügyi miniszter lettek, s további 6 miniszteri tag mellett pusztán állandó meghívottként számítanak az informatikai és hírközlési miniszterre és a területpolitikáért felelős kormány megbízottra.

A gazdasági tárca fejlesztéspolitikai felértékelődése reményt ad arra, hogy az IHM és a GKM két széke között pad alá esett

információs és tudásgazdaság-fejlesztésnek végre helye és gazdája lesz.

Ezt a reményt tovább táplálja az, hogy az új gazdasági miniszter, az IKT-szektor belülről ismerő Kóka János egyik első intézkedésével *tudásgazdaságért felelős miniszteri biztost* nevezett ki¹⁵.

Az oktatási minisztérium a szűkös források ellenére is szívósan igyekszik az iskolák megkezdett informatizálásának továbbvitelére és a digitális pedagógia eszköztárának bővítésére, evvel a legkövetkezetesebb, leginkább információstársadalom-tudatos tárcának tekinthető¹⁶.

Az OM „Digitális Zsúrkocsi” pályázatán *1110 középiskola nyert mobil multimédiás eszközökkel felszerelt zsúrkocsit és ugyanennyi multimédiás bőröndöt* – utóbbiakból 311 wireless (vezeték nélküli) technológiával rendelkezik –, melyek segítségével az oktatás a diákok számára színesebbé tehető. A „zsúrkocsi” notebookból, projektorból, DVD- és videolejátszóból, erősítőrendszerből és hangfalakból áll. A multimédiás „bőrönd” notebookot és projektort tartalmaz. Az eszközök összeállításakor különös hangsúlyt kapott az iskolai környezet figyelembevétele: a mobilitás és biztonságos tárolás lehetősége, a könnyű, gyors üzembe helyezés, a kommunikációs lehetőségek kihasználása. A szeptemberi iskolakezdésre valamennyi nyertes pályázó megkapta a tanárok által könnyen kezelhető multimédiás prezentációs eszközöket.

Az iskolák a kapott multimédiás eszközök segítségével hatékonyan használhatják az Oktatási Minisztérium Sulinet Programirodájának koordinálásával folyamatosan fejlesztett digitális tananyagokat. A 2004 ősztől már eredményeket produkáló (és év végéig 10 tantárgy szakanyagát felölelő) *Sulinet Digitális Tudásbázis (SDT)* program során olyan komplett, minden műveltségterületet, minden évfolyamot felölelő elektronikus tananyag-adatbázis jött létre és bővül tovább, amely az oktatásban megkerülhetlenné válik. Az SDT kiemelt célja a létrehozott digitális tananyagok újrafelhasználhatóságának és értékállóságának biztosítása, ezért az elemeket egy eszközfüggetlen tárolóban tárolja, amiből tetszés szerint építhetők fel új tananyagok mind a tantervi, mind az otthoni tanulás segítésére. Megkezdődött a tananyagokhoz kapcsolódó könyveket, kordokumentumokat tartalmazó *Sulinet Elektronikus Könyvtár* feltöltése is.

Az év elején újjászervezett (szintén az OM-hez tartozó) *Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal* összetett missziójából egyelőre két területen mutat fel eredményeket: koncentráltabbá és professzionálisabbá teszi a kutatás-fejlesztési támogatások elosztását, és az innovációs járulék idén elindult konstrukcióján keresztül áramoltat forrásokat a gazdaság felől a tudományba. Noha biztos adataink és a felhasználás belső szerkezetére vonatkozó ismereteink csak 2005 folyamán lesznek, óvatosan kijelenthetjük, hogy a – két lépcsőben még tovább is növekvő – innovációs járulék beváltja a hozzá fűzött reményeket, élénkíti a kutatás-fejlesztést, ráadásul – a közvetlen szerződéskötések lehetőségének köszönhetően – részben a kívánatos, a költségvetéstől független Gazdaság-Tudomány típusú együttműködések révén.

A minisztériumok sorából 2004-ben az „érzékelésküszöb” fölött az egészségügyi tárca tudott még teljesíteni: eEgészség Programirodájának koordinálásában elindult az ágazati alportál és a Dr.Info hibrid (telefonos és webes) rendszere, miközben a tervezett ritmusban megszülettek az online egészségügyi programoknak nagy lökést adó digitális aláírás bevezetésének alapjai.

¹⁵ Arra azonban, hogy a gazdasági tárca valóban képes lesz-e elmozdulni az IT-iparfejlesztés irányába, csak a 2005-ös esztendő adhat választ.

¹⁶ Még akkor is, ha az akut pedagógiai és oktatáspolitikai kérdésekben (iskolai szegregáció, írás- és olvasástudás romló nemzetközi összehasonlító helyzete, versenyképes nyelvtudás hiánya, stb.) nem látszik erős elszánás a szükséges rövid, közép- és hosszú távú beavatkozási folyamatok elindulására.

Nemzeti Fejlesztési Terv

A Nemzeti Fejlesztési Terv szempontjából 2004 az első pályázati kiírási körre érkező programok elbírálásának éve volt; jellemző, hogy a döntési folyamat sok esetben áthúzódott 2005-re, így *a nyertes programok (köztük a gazdasági tárgyú tartalomfejlesztéssel foglalkozók) eleve jelentős késéssel indulnak*. Emiatt az eredmények is legkorábban 2005 folyamán jelentkeznek majd.

Az információs társadalom kérdésköre (noha az előkészítés egyes periódusaiban még tűnt rá esély, hogy az NFT központi prioritása lesz) végülis ún. horizontális prioritássá vált, és elsősorban a Gazdasági Versenyképesség (GVOP) és a Humán Erőforrás (HEFOP) Operatív Programok részeként tudott megjelenni.

Az NFT I. keretében három év alatt felhasználható összesen 35 milliárd forintból 2004 során a körülbelül 600 pályázatból közel 100 kapott támogatást 14 milliárd forint összegben. Ezen belül is kiemelkedő volt az önkormányzatok e-közigazgatás kiépítésével kapcsolatos pályázata, ahol már az első körben 29 nyertes pályázó számára felosztásra került a 3 éves ciklusra szánt keret, azaz körülbelül 11 milliárd forint. Önmagukban természetesen ezek a számok még csak a kiírás tematikájának, területeinek sikerét jelzik, a tényleges társadalmi-gazdasági hatás majd csak évek múlva lesz kimutatható.

Az NFT I. játékterét erősen meghatározta, hogy az EU maga milyen tartalmakat támogatott, emiatt 2004 közepétől kezdve már mindenki a 2007 és 2013 közti időszakra készülő ún. NFT II.-re figyelt: a bevallottan a források lehívását lehetővé tévő, „adminisztratív” NFT I. után a nagy kérdés az, hogy vajon sikerül-e eredeti, bátor, merész és szenvedélyes középtávú stratégiához eljutni. Avval ugyanis mindenki tisztában van, hogy a tét óriási: az NFT II. több tervezési cikluson keresztül határozza meg a fejlesztés irányait és forrásait. Az alapkérdések még nyitottak, nem dőltek el, számos előkészítő dokumentum azonban már előre vetíti, hogy a szemlélet és a tervezési horizont csak nagyon nehezen tud megváltozni az NFT I.-hez képest.

A 2004 során napvilágra került előanyagok túlnyomó részének jövőképe nem stratégiai természetű, hanem elvi-normatív, nem tervezési célállapotot jelöl meg, hanem eszményeket, elvárásokat, amelyekből önmagukban még akármilyen politika következhetne. Eközben egész egyszerűen nem teljesíti a stratégiakészítés minimumát, tudniillik hogy *alrendszer(ek)e)t vagy beavatkozási területe(ke)t választ*, amelyek esetén a gondos és aprólékos, mindenre kiterjedő „házi feladatokon” túllépve (de azokat szem elől nem tévesztve) *offenzív programot* fogalmaz meg. Hiába vizsgál, jár körül és jelöl ki tehát sok-sok cselekvési és tervezési modalitást, mindössze épp a magva, a lényege hiányzik: *mely területeket tartja perspektivikusnak, ezeket miért és hogyan priorizálja, hol kíván „nyertes” lenni, mire „tesz”, mit választ az ország*, és – akár kockázatok vállalása vagy az esetleges kudarc lehetőségétől sem mentesen – *mit preferál, mi(ke)t jelöl ki központi „kitörési” pont(ok)ként, amihez minden más tervezési elemnek igazodnia kell, ami tartalmat, értelmet ad a részleteknek, keretet és irányt a végrehajtás aprómunkájának*.

Ha az NFT II. a mostani sínen halad tovább, nem lesz területspecifikus fejlesztési prioritása, Magyarország nem választ utat, csak azt definiálja, hogyan és mire ügyelve, milyen aprólékosan számba vett integrációs és intézményi térben folytatja a leszakadást. Nyugodtan alhatnak a vetélytársak: Magyarországtól nem kell „félteniük”, nem dobott kesztyűt a modernizációs porondra.

Ez egyenes úton következik abból, hogy az elemző szakanyagok érzéketlennek látszanak a tervezés meghatározó peremfeltételeit adó, radikálisan átalakuló *külső környezet kihívásaira*: nincs képük arról, milyen irányba tart a világ, melyek a jellegzetes nemzetközi válaszok (különös tekintettel a hasonló helyzetű országokra), és hozzájuk képest mit és miért választ Magyarország. Ha az útkeresés ebbe az irányba is elkanyarodna, akkor természetesen rögtön az „információs korszaknak” vagy „információs kihívásnak” nevezett összetett jelenségvilágba rohanna bele. Ennek híján azonban nem alakul ki *vesztélyérzet sem*: az elemzések szenvtelen-szárazon felsorolják gyengeségeinket, de nem helyezik kontextusba, nem dinamizálják, nem extrapolálják a folyamatokat. Nincs válaszuk arra: mi következik ebből? Ezért nem is derülhet ki, hogy nagy a baj, mert *éppen ott veszünk folyamatosan tempót, termelünk versenyelőny-csökkenést, ahol a „riválisok” végtelenül tudatos, sokszor merész programjaikkal óriási tempóban haladnak előre az információs társadalomnak nevezett komplex gazdasági-társadalmi kulturális erőterben.*

Miközben korábbi versenyelőnyeinket veszítjük el, és újakat nem termelünk, tarthatatlan pozíció a teremtő kétségbeesés, a leszakadással való hiteles szembenézés hiánya.

A fentiek egyetlen okra vezethetők vissza: a szakértők nem veszik figyelembe, hogy

az információs társadalom kérdésköre nem egy ágazati részterület, hanem „korunk jellege”. A világ más pontjain ma már nem az a kérdés, hogy az információs társadalom kategóriáiban képezik-e le a tervezési feladatokat, hanem az, hogy *milyen* információs társadalmat akarnak építeni. Az NFT valamennyi előánya *következtelenül, hibásan és hiányzó rendszerszemlélettel* nyúl ehhez a kérdéshez.

Talán még ennél is furcsább, hogy a tervezési folyamat nem szembesül avval, hogy Magyarországnak van már egy, a kormány által 2002 decemberében útra indított és 2003 végére aprólékosan lebontott, létező információs társadalom stratégiája. A MITS már megépített egy indikátorrendszert, mögé gördülő tervezést és stratégiai feladatköteget definiált, sőt meg is kezdte annak végrehajtását. Ezt el lehet vetni, újra lehet írni, de *nem reflektálni rá*, az olyan, mintha saját magát nem venné komolyan az államigazgatás. Ennél is fájdalmasabb azonban azt látni, hogy a megfelelő szemlélet, az előismeretek és az adekvát fejlesztési módszertanok hiányában nagyon sok, a közgondolkodásban jelenlévő mítosz és közhely helyettesíti a valódi, elmélyült információs társadalom diskurzusokat.

Autentikus információs társadalom kép ill. reflexió nélkül nem lehet fejlesztési tervet készíteni.

Informatikai és Hírközlési Minisztérium (IHM)

A köztudatban „szaktárcaként” élő IHM szervezetszociológiai csapdában vergődik. Forrásai, statútuma és kialakult szerepe arra ad módot, hogy a szabályozás oldaláról segítse a magyar információs társadalom építését, alakító erővel járuljon hozzá az infrastrukturális feltételek megteremtéséhez és „bajnoka”, kezdeményezője és indító támogatója legyen fontos programoknak. Eközben azonban – mivel a kormánynak az információstársadalom-építés nem lett prioritása – az IHM alacsonyabb „rendszer szinten” és döntési környezetben tud csak

bábáskodni a szükséges feladatkötegek körül, lehetőségei és forrásai korlátozottak. A tárcaközi együttműködésből fakadó „szinergiák” néhány területen és néhány sikeres program esetében tágitani tudták ezt a játékteret, de a létrehozásakor kialakult pozícióján az IHM-nek összességében nem sikerült változtatnia.

2004-es teljesítményének és eredményeinek is ez adja meg a keretet. A *szabályozási oldalon* két fontos törvényt sikerült végigvinni az államigazgatási folyamaton, az elektronikus információszabadságról ill. a Nemzeti Audiovizuális Archívumról (NAVA) szólót. Megtörténtek a harmadik generációs mobil rendszer bevezetése érdekében szükséges szabályozói lépések is: a hatósági eljárás a pályázati felhívás közzétételével 2004. augusztus 31-én indult, s 2004 decemberében zárult le.

Az *infrastruktúrafejlesztés* emblematikus és sikeresnek nevezhető projektjei a *Közháló program* (megvalósítása 2004. február 10-én sajtótájékoztatóval egybekötött virtuális alapkötéttel indult el) és az *e-Magyarország pontok* létrehozása (ezekről részletesen ld. a következő fejezetet).

A tárca saját kezelésű programjai közül a fiatalabb korosztályok számára létrehozott és e tevékenységet megszilárdítható/fenntartható intézményi kerettel elindító eMagyarország „csomagot” érdemes kiemelni. Az előző évben indult *eMagyarország táborsorozat* – 2004-ben Neumann táborok néven vajdasági, erdélyi és felvidéki helyszínekkel kibővülve – a középiskolásokat, az egyetemi/főiskolai *eMagyarország klubok* kiépülő hálózata a felsőoktatás diákjait, az *eMagyarország Ösztöndíjak* pedig a graduális és posztgraduális szféra határán mozgó fiatal szakembereket célozza meg. Az életkori térképet a legfiatalabbakat, az óvodás célcsoportot is digitális környezetbe helyező Brunszvik-program tette teljessé (bemutatását lásd a „legjobb gyakorlatokról” szóló fejezetben).

A tárca teljesítménylistáján kitüntetett hely illeti meg a Washington mellett létrehozott, és működését 2004-ben megkezdő magyar *Technológiai Központot* (HTEC). A *magyar informatikai cégek amerikai piacra lépését segítő* (és első ez irányú pályázatát sikerrel lebonyolító) HTEC szerepe várhatóan a következő időszakban jelentős nemzetközi befektetői csoportok figyelmének Magyarországra irányításával is gazdagodik.

2004 „nagy elmaradása” az év végére már botrányszagú személycserékkel és ingatlanproblémákkal is terhelt Jövő Háza Projekt volt, túlzottan hosszú nyúlt tervezési-előkészítési szakaszával, ám ez az év az eredmények mellett mégis a hivatalos stratégia, a MITS elindításának ellentmondásairól marad emlékezetes.

Magyar Információs Társadalom Stratégia

A Kormány 1126/2003. (XII.12.) határozatával fogadta el a MITS-t mint „a hazai információs társadalommal kapcsolatos tevékenységek egészében irányadó dokumentumot”. 2004 elejére a stratégia felfrissített alapszövege mellett már rendelkezésre állt 19 programfüzet, amelyekre programbizottságok és végrehajtási tervek születtek. A MITS-folyamat részeként megszerveződött egy fejlett (és fejlődő) *monitoringrendszer*, amely a programok előrehaladásának követését és a beavatkozások eredményeit ill. a változások mérését segítő indikátorokat kezelhetővé és átláthatóvá tévő metaadatbázisra és monitoring-adatbázisra épül, s mindezt egy *riportrendszer* támogatja. (Aminek ugyanúgy része jelen „országjelentés”, mint ahogy a 2004 decemberében elkészült – és a gördülő tervezéshez inputot adó – World Progress Report [az információs társadalom fejlődése a világban 2004]).

A MITS rendszerszemléletű, folyamatközpontú stratégiai keretrendszer. Az *államigazgatás logikájából fakadóan számos részeredményt ért el*:

- a megtervezett 19 Központi Kiemelt Program közül formálisan 17 elindult, ezek közül néhány (az infrastruktúra-természetűek vagy az e-egészség) kifejezetten sikeresnek mondható
- a MITS-ből eredő feladatok nevesítve is bekerültek több tárca statútumába
- 2004 őszén sorra megszülettek a szaktárcapartnerekkel a fejlesztési együttműködések
- néhány tárca 2005. évi költségvetésében MITS-programként szerepelnek információstársadalom-fejlesztési feladatok
- néhány felsőoktatási intézmény tananyagában megjelent a MITS, bizonyos értelemben ismertté vált, sok hivatkozás van rá a szakirodalomban, sajtóban (a Google-ban több mint 6000 találat)
- A MITS megjelenik Magyarország középtávú gazdaságfejlesztési programjában (PEP) mint a tudásalapú gazdaság fejlesztését, a versenyképesség növelését az IKT alkalmazás révén szolgáló programok egységes stratégiai kerete.

Mindez azonban nem változtat azon, hogy lényegét és kiinduló céljait tekintve a MITS sem az anyatárcan, az IHM-en belül, sem a kormányzatban, sem a „szövetséges” tárcák esetében nem vált a tervezés és a végrehajtás igazodási pontjává. Ennek elsődleges – és minden más ellenhatást felerősítő – okát *a forráshiányban illetve a tisztázatlan forráskezelési és felelősségi rendszerben* kell keresnünk. Különösen érzékenyen érintették a MITS-programokat a több lépésben foganatosított költségvetési megszorítások, a programok közül több éppen forráshiány miatt nem indítható. Emiatt a MITS egyelőre nem „működik”, a megvalósítás elmaradt, számos elemét övezi közöny és érdektelenség. A sok „dokumentum” egyikévé lett, és nem egy *folyamatosan megvalósuló munkaprogrammá*. Mindezt a 2004. decemberi miniszteri értekezlet felismerte, és az IHM 2005-re igyekszik a jogszabályi és szervezeti kereteket megteremteni a hatékony, gördülő tervezésen alapuló MITS-folyamat továbbviteléhez.

Az értékelés mérlegének serpenyőjét azonban nem a szervezeti/intézményi nehézségek nyomják le: az indulás nehézségeinek legmaradandóbb és tovaggyűrűző negatív hatása az egész MITS-koncepció *központi beavatkozási ambíciójának, a stratégia két pillérének* kudarca a „reálszférában”:

Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazása nem vált jellemzővé sem a gazdaságban, sem a közigazgatásban. Nem tapasztalható sem a belső folyamatok korszerűsítése, sem a szolgáltatások modernizálása.

Elektronikus kormányzás

A 2004-es év alapvetően az elektronikus kormányzás alpinfrastruktúrája kiépítésének és a törvényalkotási folyamat beindításának jegyében telt el. Beérték az elmúlt évek fejlesztései is, azaz elmondható, hogy *az e-kormányzat alapjainak lerakása lassan megtörténik*. Az előző évek kedvezőtlenebb tapasztalataihoz képest kijelenthető, hogy az ismert elmaradások mellett az elmúlt néhány évben fontos fejlesztések indultak el, enyhítve a több fronton megnyilvánuló óriási elvárást a közigazgatás elektronizálása terén.

Miközben még mindig a műszaki, technológiai, infrastrukturális, eljárásrendi, szabványügyi, jogi, stb. alapok megteremtése a legfontosabb cél, közben már az ezeken az alapokon nyugvó fontos ügyfél- és

szolgáltatóoldali fejlesztések, alkalmazások, szolgáltatások elindítása is prioritást élvez.

A kormányzati intézményhálózatnak az *Elektronikus Kormányzati Gerinchálózatra* (EKG) migrálása folyamatos, jelenleg újabb 372 intézmény kapcsolódásának munkálatai vannak folyamatban, illetve előkészítés alatt. 2004 novemberében az EKG 124 budapesti és 341 vidéki végponttal, 11.500 kiosztott IP-címmel és körülbelül 54.000 csatlakozott számítógéppel rendelkezik.

A Kormányzati Portál (www.magyarorszag.hu) először 2003-ban ment keresztül jelentős módosításon: áttért a nyílt platformra, megjelenésében korszerűsödött, a szolgáltató jelleget állította a középpontba. 2004. októbertől ismét megújult: jelenlegi formájában és tartalmában még jobban kidomborodnak az állampolgári ügyek intézését segítő elemek. A portál egyik alapvető célja, hogy kiindulópont legyen a kormányzatban és a közigazgatásban fellelhető internetes információkhoz. Azt, hogy meddig sikerült eljutni az elmúlt évek során, a 2004. novemberi helyzetet érzékeltető néhány adat érzékelteti:

- 859 ügyleírás
- 334 ingyenesen letölthető szerződésminta és formanyomtatvány
- 630 állampolgári topicban körülbelül 31.000 hozzászólás
- 4.800 akkreditált felhasználó
- 92.000 regisztrált felhasználó
- 5.538 címen 10.470 hivatal a közigazgatási címjegyzékben
- 13.000 cikk
- 40.000 oldalletöltés/nap
- 50.000 hírlevél/nap
- 160.000 látogató/hó

Sok kritika éri a tagállamokat az eEurope2005 célkitűzéseinek hiányos megvalósítása miatt. Az elmúlt egy év e-kormányzati fejlesztéseit, történéseit áttekintve Magyarország esetében megállapítható, hogy ezeknek az elvárásoknak a rendelkezésre álló igen szűkös erőforrások és időintervallum ellenére viszonylag jól meg tudott felelni. Különösen igaz ez az infrastruktúra, az e-kormányzati közmű alapjainak lerakására, valamint a szükséges törvény- és rendeletalkotási folyamatra.

Az eEurope2005 alapvető célkitűzéseinek teljesítéséhez közel került az ország a 20 alapszolgáltatás többségének online elérésével¹⁷ és az európai e-közigazgatási rendszerekhez való csatlakozással.

Miközben a különböző nemzetközi összehasonlító felmérésekben az elmúlt évben Magyarország információs társadalommal kapcsolatos pozíciói tovább romlottak, az ENSZ E-kormányzat Felkészültségi Index felmérése¹⁸ külön kiemeli Magyarországot 2004-ben, ahol egy év alatt különösen nagymértékű előrelépés történt (a rangsorban 11 helyezéssel lépett előre). A kutatás során, az összesen 191 ország több mint 50 ezer e-kormányzati webkikötőjének vizsgálatából összeállított felkészültségi index rangsorban Magyarország a 33. helyezést érte el. A jelentés a leginkább „impesszív” webkikötőként külön megemlíti a

¹⁷ A 20 alapszolgáltatás közül Magyarországon 2004-ben még nem sikerült elektronizálni a járulékkal összefüggő szolgáltatásokat, a közbeszerzést, az egészségügyi szolgáltatásokat, valamint az új vállalkozói társaság bejegyzését. Az elmélyítés további lehetőségét jelenti az információ-interakció-tranzakció soron való elmozdulás a minél több online tranzakció irányába.

¹⁸ Lásd ENSZ: Global E-government Readiness Report. 2004

kormányportált (www.magyarorszag.hu) valamint az Oktatási Minisztérium site-ját. Magyarország ezzel újra Csehország, Lengyelország és Szlovákia versenytársává lépett előre a régióban.

Azonban azt is látni kell, hogy a nehezebb feladatok a 2005-2006-os években várnak ránk, melyek közül mindenképpen ki kell emelni a kormányzati szolgáltatások további integrációját, a hitelesítési eljárások kialakítását, az e-aláírás állampolgári hozzáféréseinek biztosítását, tömeges elterjesztését. Továbbra is prioritást fog élvezni az eKormányzati Közmű létrehozása 2005-2006-ban. Ennek legfontosabb elemei a Hitelesítő-fizető-szolgáltató Központ felállítása, az e-aláírás gyakorlatának megteremtése, ennek következtében a többszintű szolgáltatási rendszer megalapozása (pl. m-Közigazgatás) az EKG továbbfejlesztése, újabb intézményi körök bekapcsolása, további szolgáltatásfejlesztés.

2004 fontosabb e-kormányzati elmaradásai között meg kell említeni az e-szolgáltatások alacsony szintjét (alig akad valódi, tömeges, népszerű, interaktív, tranzaktív szolgáltatás), az e-közbeszerzés fejlesztését, a közösségi hozzáférési helyeken az ügysegédi szolgáltatások elindulását, valamint a magas szintű „e” törvények (elektronikus aláírás, e-kereskedelem) alacsonyabb szabályozási szintű kibontását.

Önkormányzatok

Az önkormányzati szférában 2004-re beérni látszanak a korábbi évek fejlesztési programjai. 2004 I. negyedévében¹⁹ az önkormányzatok (városi és fővárosi kerületi önkormányzat) 86%-a volt online elérhető az önkormányzat nevével jelezett domain név alatt. A honlappal rendelkező városi és kerületi önkormányzatok közül az önkormányzatok 70%-a közül általános információkat weboldalán a hivatalról (elérhetőségek, ügyfélfogadás), közel 44%-uk nyújt információkat az önkormányzat (vagy hivatal) szervezeti felépítésére vonatkozóan (a legkritikusabb pontok azonban éppen az online elérhetőségre vonatkozó információk – különböző osztályok, képviselők e-mail címe). Közel 20%-uk ad információkat a képviselőtestület munkájával kapcsolatban. (Itt a legkritikusabb pont a testületi, bizottsági és kisebbségi ülések jegyzőkönyvének online dokumentálása). Űrlapok letöltésére a honlappal rendelkező önkormányzatok közel egynegyede biztosít lehetőséget. Egyéb online szolgáltatást az önkormányzatok közel fele kínál. Problémás az idegen nyelvű megjelenés, erre alig 35% fordított gondot. Turisztikai információk közlésére közel 40% vállalkozik, itt a legkritikusabb pont a közlekedésre vonatkozó információk elérhetősége.

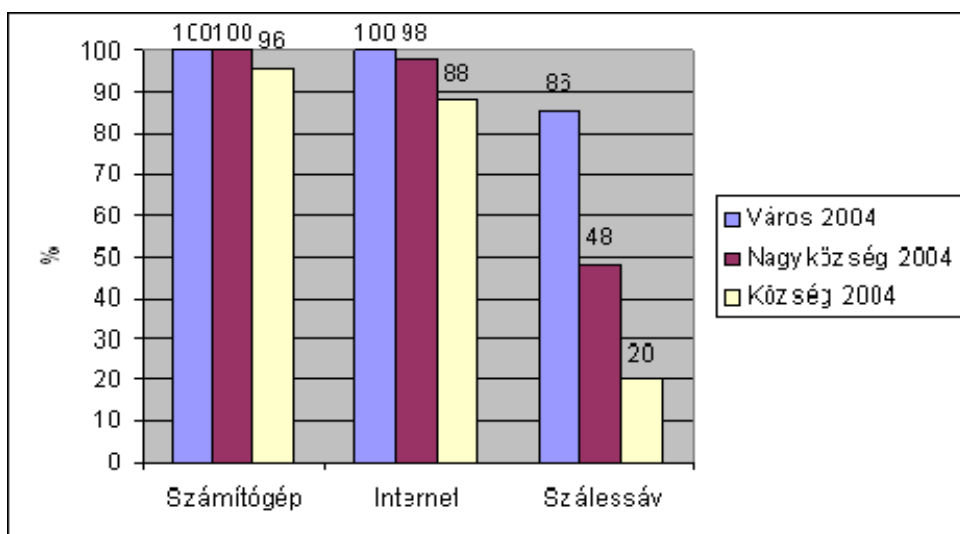
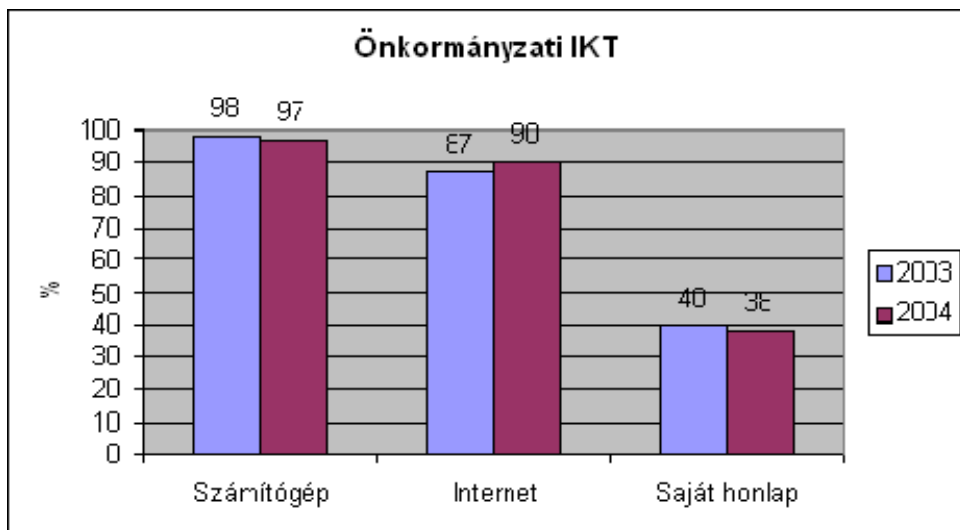
Összehasonlító táblázat az egy év alatt elért „növekedésről”

	2003	2004
Számítógéppel rendelkező városok aránya	100%	100%
Számítógéppel rendelkező nagyközségek aránya	99%	100%
Számítógéppel rendelkező községek aránya	97%	96%
Számítógéppel rendelkező önkormányzatok aránya	98%	97%

¹⁹ GKI Gazdaságkutató Rt. és a GKIE NET Internetkutató és Tanácsadó Kft. „A hazai városok és a fővárosi kerületek önkormányzatainak e-ügyintézési felkészültsége az Interneten való megjelenés tekintetében” kutatása, 2004. 04. A fejezet adatai teljes egészében a GKIE NET eredményeit használják.

1 évnél fiatalabb számítógépek aránya	22%	18%
1-3 éves számítógépek aránya	39%	43%
3 évnél idősebb számítógépek aránya	39%	39%
Nyílt forráskódú szoftvert használó önkormányzatok aránya	9%	14%
LAN-t használó önkormányzatok aránya	34%	38%
XML-t használó önkormányzatok aránya		1,2%
Internet-csatlakozással rendelkező városok aránya	100%	100%
Internet-csatlakozással rendelkező nagyközségek aránya	98%	98%
Internet-csatlakozással rendelkező községek aránya	85%	88%
Internet-csatlakozással rendelkező önkormányzatok aránya	87%	90%
Szélessávú Internet-csatlakozással rendelkező városok aránya	72%	86%
Szélessávú Internet-csatlakozással rendelkező nagyközségek aránya	25%	48%
Szélessávú Internet-csatlakozással rendelkező községek aránya	8%	20%
ISDN Internet-kapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya (bázis: Internet-kapcsolattal rendelkezők)	64%	51%
Analóg modemmes Internet-kapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya (bázis: Internet-kapcsolattal rendelkezők)	35%	29%
ADSL Internet-kapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya (bázis: Internet-kapcsolattal rendelkezők)	7%	17%
Kábel TV-s Internet-kapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya (bázis: Internet-kapcsolattal rendelkezők)	4%	4%
Mikrohullámú Internet-kapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya (bázis: Internet-kapcsolattal rendelkezők)	2%	5%
Mobiltelefonos Internet-kapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya (bázis: Internet-kapcsolattal rendelkezők)	1%	3%
Internet-kapcsolattal rendelkező számítógépek aránya	45%	53%
Saját honlappal rendelkező városok aránya	87%	93%
Saját honlappal rendelkező nagyközségek aránya	66%	59%
Saját honlappal rendelkező községek aránya	35%	31%
Saját honlappal rendelkező önkormányzatok aránya	40%	38%
Internet-csatlakozással rendelkező számítógépet használó vezető beosztású alkalmazottak aránya	64%	76%
Internet-csatlakozással rendelkező számítógépet használó ügyintézők aránya	45%	51%
Alap, statikus információkat megjelenítő önkormányzati honlapok aránya	72%	72%
Dinamikus, legalább heti frissítésű önkormányzati honlapok aránya	24%	24%
Valamilyen aktív elektronikus közszolgáltatást (nyomtatványletöltés, beadás, tranzakció) nyújtó városok aránya	41%	43%
Valamilyen aktív elektronikus közszolgáltatást (nyomtatványletöltés, beadás, tranzakció) nyújtó nagyközségek aránya	16%	16%
Valamilyen aktív elektronikus közszolgáltatást	9%	4,2%

Internetkapcsolattal rendelkező önkormányzatok aránya

Az önkormányzatok (legyenek azok nagyvárosok vagy kisközségek) egy része a magyar információs társadalom fejlesztésének legfűrgébb „aktorai” közé tartozik. Miközben nagy erőfeszítéseket tesznek az adminisztratív munka korszerűsítésére, számos esetben innovatív, korszerű programokig jutnak²⁰.

²⁰ Ezek közül jó néhányat a „legjobb gyakorlatokat” bemutató fejezetben külön is bemutatunk.

Régiók

2004-ben a közpolitikai játéktér információs társadalmi szempontból legkevesebb „életjelet” ill. eredményt kibocsátó szereplői (a Parlament mellett) a régiók, ill. a regionális fejlesztési tanácsok voltak.

Ez annál is inkább meglepő, mert korábban több régió is készít(tet)ett már információs társadalom stratégiát: s most, amikor az IHM jóvoltából végre források is rendelkezésre álltak volna, hogy korszerű, egységes szemléleti kiindulópontú és a MITS-hez igazítható regionális információs társadalom stratégiák (RITS-ek) szülessenek, illetve mintaprojektek elinduljanak, késlekedés, halogatás és közöny jellemezte a régiók működését. Beszédes adalék, hogy az egyik régió visszatérően igyekezett informatikai eszközbeszerzésre használni a stratégiakészítésre és projektfinanszírozásra elkülönített keretet, jelezvén, hogy hol van a helyiértéke az információs társadalom témának – a fejekben és a szívekben. Mindez azért különösen fájdalmas, mert – mint az minden szereplő számára ismert – az EU fejlesztési „optikája” elsősorban a regionális szintre fókuszál.

Ha a régiók elmulasztják, hogy megfelelő ritmusban, megfelelő tematikával maguk vegyék a kezükbe saját információs társadalom programjaikat (elsősorban az információs közmű regionális kiterjesztésével és a helyi foglalkoztatási programokkal), akkor a „központ” csak töredékesen, a helyi (gazdasági és civil társadalmi) szereplők pedig erőtlenül tudnak csak hatást gyakorolni a folyamatokra.

A régiók gyenge „policy”-szintű teljesítménye szoros összefüggésben áll a regionális civil szervezetek gyengeségével. Az alapvető információs infrastruktúra és ezen keresztül az élénk információcsere hiánya még menedzsmentdeficittel is párosul, így a civil szervezetek képtelenek a fejlődés valódi aktorává válni.

6. Információs közmű, informatikai infrastruktúra

A 2004 februárjában elindított *Közháló program* célkitűzése, hogy segítségével az ország valamennyi településének közintézményei elérhetőek legyenek a 21. század új (nem állami tulajdonú, hanem szolgáltatásvásárlással létrejövő) informatikai közművén keresztül. A gyors és jó minőségű közcélú adattovábbítás révén a program befejezésekor, 2006-ban az ország bármely településén az állampolgárok ugyanazokat a közösségi és közigazgatási szolgáltatásokat vehetik majd igénybe.

A Közháló első fázisában (2004 végéig) lépcsőzetes kiépítéssel mintegy 5.000 sulinetes végpont, illetve 2.300 további végpont került bekötésre. Ez utóbbiak kiválasztásának egyik fő szempontja volt, hogy a végpontok lehetőleg a hátrányos helyzetű területeken jöjjenek létre (ám a gyakorlatban ezt nem sikerült megvalósítani, mert továbbra is sok hátrányos helyzetű település maradt ellátatlan.)

A Közháló négy rétegű modell. Alaprétege az adatátvitelre alkalmas távközlési hálózat minden településre. Ráépülő rétege IP alapú virtuális magánhálózat a közintézményekbe. A hozzáférési réteg: elérés közösségi hozzáférési pontokon keresztül. S végül a humán infrastruktúra: a hálózatot mint erőforrást kihasználni segítő „IT-mentorok” szolgáltatásainak kialakítása és igénybe vétele. 2004 során ez utóbbi területen egyáltalán nem sikerült előrelépni, mert ugyan elkészült és gazdag tartalommal fel is töltődött egy majdani mentorhálózatot kiszolgáló portál, de a hozzáférési helyeken, az *e-Magyarország pontokon* még esetleges és véletlenszerű a mentori feladatok ellátása.

Ahhoz, hogy az immár közlekedési táblával is megjelölt e-Magyarország pontok teljes lefedettséget biztosítsanak, az IHM azokat a szervezeteket és intézményeket – könyvtárakat, közművelődési intézményeket, teleházakat, önkormányzatokat, egyházi intézményeket, kórházakat, szanatóriumokat, az idősek otthonait, klubjait, alapítványokat – támogatja, amelyek már működtetnek közösségi Internet-hozzáférési helyeket, vagy vállalják új közösségi Internet-hozzáférést szolgáltató pontok létrehozását és eMagyarország pontként történő működtetését. A program – a kistelepülések speciális helyzetére való tekintettel – lehetővé teszi az Internet-szolgáltatás összekapcsolását más közellátási feladatokkal, például postai szolgáltatásokkal, így a kistelepüléseken élők is megfizethető áron, lakóhelyük közelében juthatnak hozzá az Internet használatához.

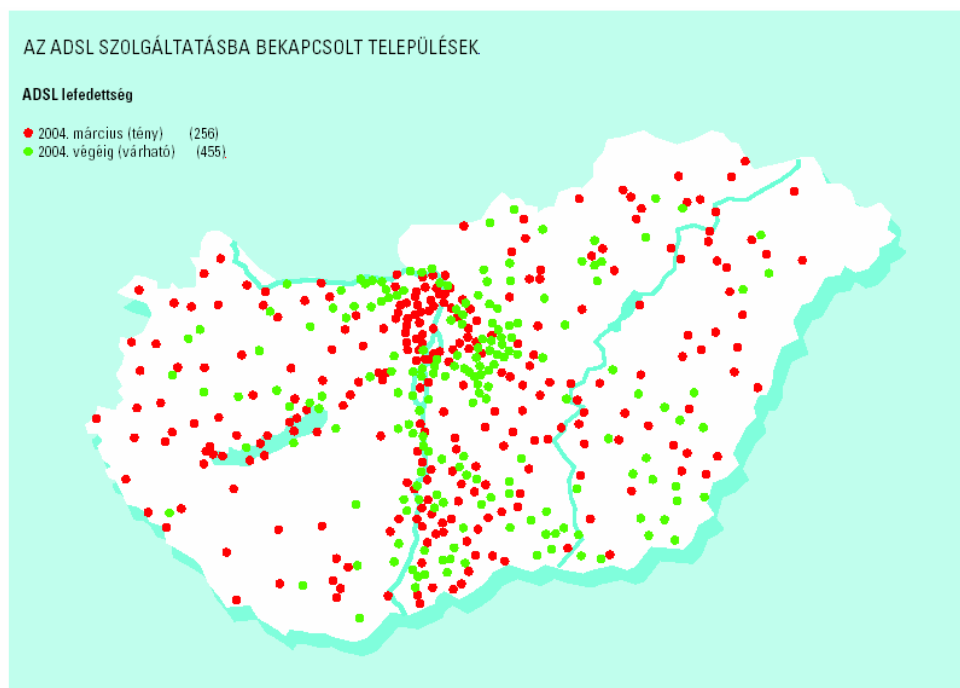
A Közháló mellett kiemelt szerepet tölt be a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési (NIIF) program, amely az oktatók, kutatók és a közgyűjteményi dolgozók számára nyújt európai színvonalú hálózati infrastruktúrát, valamint erre épülő szolgáltatásokat, alkalmazásokat. Mindez jelentős mértékben hozzájárul a hazánkban szélessávú Internetet használók táborának növekedéséhez, hiszen az otthoni felhasználók mellett közel 700 intézményben több mint 600 ezer munkavállaló számára nyílik lehetőség korszerű infrastruktúra használatára. A NIIF, amely a nyolcvanas évek közepe óta a magyar információs társadalom egyik legfontosabb hídfeállása, 2004-ben is európai színvonalat biztosított a hazai kutatói/közintézeti szférának, miközben számos jelentős technológiai fejlesztést hajtott sikeresen végre (decemberre már a hazai gerinchálózat is 10Gbit/sec adatforgalmi kapacitással rendelkezett.)

Kétség sem férhet hozzá, hogy a Közháló tervszerű és sikeresnek mondható kiépítésén túlmenően 2004 a „Szélessáv éve” volt Magyarországon²¹.

21 Az ITU és az OECD álláspontjával összhangban Magyarországon jelenleg a legalább 256 kbit/s letöltési és 64 kbit/s feltöltési sebességű elektronikus hírközlési hálózatokat tekintjük szélessávúnak. Eszerint a szélessáv valamivel az alapsávú ISDN átviteli teljesítménye felett kezdődik.

Hazánkban *nagyon kedvezően alakult az Internet-használók táborán belül a nagy sáv szélességet használók aránya*, azonban ezen a területen jelentős mértékű különbséget lehet tapasztalni településtípusonként. 2004 elején a több mint 3000 település közül mindössze 256-ban volt lehetőség ADSL technológia elérésére:

AZ ADSL LEFEDETTSÉG ALAKULÁSA TELEPÜLÉSI MÉRETKATEGÓRIÁK SZERINT, 2004 MÁRCIUS				
méretkategória	települések száma (db)	lakosság száma (fő)	ADSL hozzáférés valószínűsége 2004/03 (lakosság %-ában)	ADSL hozzáférés valószínűsége 2004/12 (lakosság %-ában)
1.000.000 fölött	1	1 749 389	74%	74%
100.001-1.000.000	8	1 175 041	97%	97%
50.001-100.000	12	768 375	97%	97%
25.001-50.000	25	830 314	97%	97%
20.001-25.000	17	380 645	91%	91%
15.001-20.000	28	487 459	86%	86%
10.001-15.000	51	618 273	83%	88%
7.501-10.000	46	397 763	58%	83%
5.001- 7.500	90	549 986	22%	62%
2.501- 5.000	335	1 141 463	16%	40%
2500 és alatta	2 522	2 088 870	3%	8%
Összesen	3135	10 187 576	57,7%	64,8 %
Forrás: Ariosz				

A legkisebb településeknek gyakorlatilag nincs lehetőségük elérni a nagy sáv szélességet például vezetékes telefonon keresztül, hiszen míg a magyar

lakosság ötöde 2500 fő alatti településen él, addig ezen lakosság mindössze 3 százaléka számára érhető el ADSL.

Éppen ezért elengedhetetlen az egyéb szélessávú szolgáltatások elterjedésének támogatása. Ennek jegyében született meg és vált nyilvánossá az év közepén a Nemzeti Szélessávú Stratégia.

A szélessávú elektronikus kommunikációról szóló szakanyag kiinduló tétele értelmében az állami szerepvállalásnak célszerű a hozzáférés, a motiváció, a tartalomkínálat, a biztonság, illetve a képzettség területén fennálló korlátozó tényezők azonosítására, semlegesítésére törekednie. Ennek során az állam szabályozói, közpolitikai és fiskális eszközökkel segítheti elő a szélessávú Internet-hozzáférés terjedését korlátozó tényezők semlegesítését, hogy minél nagyobb mértékben biztosíthassa a piaci mechanizmusok érvényesülését, a társadalmi esélyegyenlőség megvalósulását és az innovációs folyamatok kiteljesedését.

A világban tapasztalható eltökélt és dinamikus hálózatfejlesztési programokkal összevetve egy-két (külön is bemutatásra kerülő) részsiker ellenére

nem vált „mozgalomszerűvé” a vidék közösségi tulajdonú üvegszálas vagy hibrid hálózatainak fejlesztése (rural broadband), kevés önkormányzat vállalkozott wi-fi rendszerek kiépítésére, s a regionális infrastruktúrafejlesztésben nem vált automatizmussá, nem értékelődött fel a hagyományos út/csatorna-központú megközelítéshez képest az információs közmű biztosítása.

7. Mennyire csillog a magyar Wilson-gyémánt?

Ernest Wilson gyémántmodellje (az ún. Wilson Diamond vagy Wilson Quad) a felzárkózó-modernizálódó országok azon sajátosságát rajzolja meg, hogy a fejlesztésben szerepet játszó négy nagy aktort (a politikát, a gazdaságot, a tudományt és a civil szektort) milyen minőségű kommunikációs kapcsolatok kötik össze. Wilson tézise szerint nem az egyes szereplők önmagában vett teljesítménye, hanem a köztük kiépülő csatornák és azok működésének színvonala fogja hosszú távon meghatározni a versenyképességet, a felzárkózás sikerességét. Évről évre, egyfajta „benchmarkként” célszerűnek látszik tehát megvizsgálni, hogy mi a helyzet a 6 Wilson-tengellyel.

Azt a megoldást választottuk, hogy egy 1-3-ig tartó skálán értékeljük a kiinduló állapotot, és ugyanígy pontozzuk a változás illetve a csatornákon végbemenő „áramlások” mértékét, erősségét.

Tengely	Kiinduló állapot pontszáma	2004-ben elért pontszám
Politika – Gazdaság	2	1
Politika – Civil szektor	1	2
Politika – Tudomány	1	1
Gazdaság – Tudomány	1	2
Gazdaság – Civil szektor	1	2
Tudomány – Civil szektor	3	3

2004 magyar Wilson-gyémántjának három jellemzőjét lehet kiemelni:

1. A beavatkozás legnagyobb és leginkább tudatosan tervezhető lehetősége a három, politikával összekötött tengelyen valósulhatott volna meg (a magyar Wilson-gyémánt politika-fejnehéz), ám éppen ezeken a tengelyeken alig történt valami. *A Politika-Gazdaság tengelyen a kiinduló állapotnál rosszabb teljesítmény oka az elmaradó és nyögvenyelősen induló PPP (Public Private Partnership) forma, és a kooperációs deficit a piaci szereplők és „illetékesek” között az állami ipar- és exportfejlesztési/ösztönzési konstrukciók kialakításában. A Politika-Tudomány tengelyen a kormányzati gesztusok gyakorlatát hozta 2004, kirakatba tehető „politikus(ok) és tudósok találkozása” típusú, operatív erő nélküli protokolltalálkozókkal, a tudomány képviselőinek következetes mellőzésével a nagy horderejű fejlesztési és stratégiakészítési programokból.*

2. *A Gazdaság és a Tudomány tengelyeinek lassú felértékelődése.* Ahol a Gazdaság és a Tudomány nem a Politikával kapcsolódik össze, ott mindenütt van legalább egy, az 1-esnél jobb osztályzata. 2004 leginkább figyelemre méltó Gazdaság-Civil Szektor projektje a működését májusban megkezdő *Infomediátor Iroda*, amely az informatikai ipar szereplőit tömörítő INFORUM keretében jött létre, hogy az informatikai eszközöket használók jogait és érdekeit vigyázza²². A Tudomány (és az akadémiai szféra) felértékelődése elsősorban azért figyelemreméltó, mert hajtóereje az a bizalom, amellyel az állampolgárok és a gazdaság

²² Az Iroda tevékenysége: 1. Online tanácsadás nyújtása 2. Közérdekű témákról információ nyújtása 3. Általános tanácsadás, tippek 4. Állásfoglalások és kerekasztal-beszélgetések szervezése 5. Alternatív vitarendezés: közvetítés 6. Informatikai hírszolgáltatás

szereplői tekintenek a kutatókra – nagyjából avval párhuzamosan, ahogy a politikai elittel kapcsolatos illúziók szertefoszlának.

3. A Tudomány-Civil társadalom tengely hagyományosan erős Magyarországon, elsősorban a népszerű tudományos folyóiratkiadás és az ismeretterjesztés aprómunkája nyomán. S noha a magyar tudományos ismeretterjesztés tradicionális fellegvárát, a TIT-et (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat) a kilencvenes évek végére majdnem „lenullázta” a politikai érdektelenség és rövidlátás, és sok lehetőség is kihasználatlanul maradt, 2004 bebizonyította, hogy *létezik korszerű és autentikus „csatorna”, ami a hagyományokból táplálkozva innovatív módon közvetít Tudomány és Társadalom között.* A Mindentudás Egyetemének sikertörténete (amely az élő tudományos előadás műfaját a televíziós, rádiós és internetes közvetítéssel és a könyvkiadással kombinálja, agresszív médiajelenléttel felerősítve a hatást) azt is illusztrálja, hogy megfelelő programok esetén a Wilson-tengelyek könnyen mozgósíthatóak, illetve életre kelthetők. Az MTA gondozásában elindult ismeretterjesztő óriásprojekt mellé már az induláskor csatlakozott a hazai IT-szektor óriása (Matáv/Axelero), és az eredmények láttán nem maradhatott el a politikai figyelem, elismerés ill. támogatás sem.

A Mindentudás Egyeteme így vált kétszeresen is emblematikus tetté: képes volt „sokcsatornás” együttműködést generálni, miközben a négy szereplő közül a kormányzat maradt a leggyengébb. Úgy jött létre és folytatódik diadalmasan egy minden ízében információs társadalom-építő óriásprojekt, hogy abban nem a politikai szféra szerepe a meghatározó.

8. „Legjobb gyakorlataink” 2004-ben

Az információs társadalom „szakirodalma” előkelő helyen jegyzi a „legjobb gyakorlatok” (*best practices*) módszerét, amely a tervezés időszakában a másutt sikeresen megvalósult projektek ismeretében keres és talál igazodási pontokat a helyi lehetőségek körvonalazásakor.

A közeljövőben sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni az országban található jó megoldások tapasztalatainak gyűjtésére, ugyanis remek kezdeményezések látnak napvilágot az ország különböző pontjain, amelyek ráadásul sok esetben olyan célokat (esélyegyenlőség) és olyan modellben (PPP) valósítanak meg, amelyeket például a MITS is kitűzött.

Az, hogy mennyi példaértékű projekt sorolható fel, az értékelés időszakában is megfelelő módszernek tűnik, amivel jellemezhető, érzékeltethető, hogy milyen követésre, elterjesztésre érdemes gyakorlat tudott életre kelni az adott periódusban. A következő oldalakon a jelentés gondozói által önkényesen kiválasztott 8 legjobb gyakorlatot mutatjuk be – ezeket tartjuk 2004 leginkább figyelemre méltó, úttörő hazai fejleményeinek, amelyek tapasztalatait felhasználva akár országos méretű, kiterjesztett programok is elindíthatók lennének.

A kisközösségi Wi-Fi hálózatok úttörői Magyarországon

Mint korábban láttuk, különösen mély szakadék figyelhető meg a nagy sávszélességű hozzáférés terén a településtípusok között, ugyanis a kistelepüléseken hiányzik a szükséges infrastruktúra, a megfelelő számú ügyfél. A vezetékes távközlési szolgáltatók általában csak akkor hajlandóak ADSL szolgáltatást kiépíteni a kistelepüléseken, ha legalább 20-35 egyéni előfizető van. Ez egy 1000 fős településen a háztartások körülbelül 30-40 százalékát is jelentheti, ami elképesztően magas arány.

A kistelepülések egy része ezt érzékelvén olyan új, önerőből megvalósítható, olcsó megoldások felé fordul, amelyek alternatívát jelenthetnek a kedvezőtlen infrastrukturális helyzettel és szolgáltatói érdektelenséggel szemben. Magyarországon az utóbbi hónapokban a kistelepüléseken egy új mozgalom van kibontakozóban: nagy sávszélességű, helyi közösségi Wi-Fi szolgáltatásokat indítanak be. Ilyen kezdeményezést találunk például Aparhanton, Csákberényben, Abán és talán a közeljövőben az ICsSzEM és a UNDP támogatása révén a Cserehát körülbelül 10-15 falujában.

A csákberényi próbálkozás mindenképpen példaértékű lehet, hiszen itt a teleház (azaz egy civil szervezet) vállalkozásában *kevesebb mint 1 millió forintból kiépítésre került egy olyan Wi-Fi hálózat és szolgáltatás, melynek révén havi 4.000 forintos előfizetéssel az ISDN-nél másfélszer jobb Internet-eléréshez juthat bárki a faluból*²³.

A rendszer jelenleg optimálisan 20 ügyfelet tud kiszolgálni, 30 feletti szám esetén azonban lehetőség van a technikai bővítésre, így akár több száz háztartásba el lehet juttatni a nagy sávszélességű Internetet. *Csákberényben* a teleház nyújtja az Internet-hozzáférést az általános iskola, a polgármesteri hivatal, a plébánia és az egyéb közintézmények számára is. A rendszer további előnye, hogy helyi hálózatként is tud működni 1-2 Mbit/sec sebességgel. Az

²³ Ehhez az adathoz tegyük hozzá, hogy ma Magyarországon egy Internet-hozzáféréssel rendelkező háztartás havonta (telefonos kapcsolat esetén beleszámítva a telefonköltséget is) átlagosan 7.292 forintot költ (WIP 2004).

intranet elképesztő lehetőségeket nyújt a helyi közösség számára, hiszen például a hálózatba kapcsolt közintézmények és családok a rendszeren belül ingyenesen kommunikálhatnak, közös tartalomszolgáltatást alakíthatnak ki (pl. a fiatalok már működtetnek játékadatbázist), helyi (video)telefon, elektronikus piac, rádióműsorok, helyi online újság, fórumok, hirdetések, közösségi memória, a helyi oktatást és a távoktatást, ügyintézés, tanácsadást, támogató szolgáltatások sora alakítható ki. Mindezen túl természetesen a teleház üzleti szempontú fenntarthatóságát is szolgálja a rendszer.

Aparhant önkormányzata Wi-Fi alapú (rövid hatótávolságú, vezeték nélküli szélessávú technológia) Internet-szolgáltatást épített ki, melynek révén a háztartásoknak havi 3.000 forintba kerül a nagy sáv szélességet biztosító Wi-Fi Internet-hozzáférés. A település lakosainak száma 1200 fő, a mintegy 350 házból körülbelül 150-ben van legalább egy számítógép. Ez 43 százalékos penetrációs mutató, ami a háztartások esetében a hazai átlag feletti (31% az országos átlag). A háztartások egyharmadában szélessávú Internet érhető el, ami már a világ legfejlettebb területeihez mérten is figyelemre méltó, hiszen a felhasználókon belül a nagy sáv szélességűek aránya 73 százalék (országos átlag csak 30%).

A közösségi szintű Wi-Fi szolgáltatás a kistelepülések olyan reális kitörési lehetőségét nyújtja, ami indokolttá teszi a stratégiai szintű megjelenését, általánossá válását.

A Wi-Fi természetesen nemcsak a kistelepüléseknek kínál esélyt: Győr városa például megkezdte megvalósítani azt a programot, amelynek részeként *az első, teljesen lefedett nagyváros kíván lenni.*

Éledező idős-informatikai programok

A Budapesti Művelődési Központból életre hívott „*Kattints rá Nagy!*” program a legjobb eredményeket Budapesten, Egerben, Kecskeméten, Miskolcon, Nyíregyházán, Pécsen, Szolnokon, Tatabányán, Szentiványban, és egy kis faluban, Szadán érte el.

2003-ban 1000-nél is több nagymama és nagypapa korú ember végzett számítástechnikai tanfolyamot, melynek szervezésében elsősorban a könyvtárak és a teleházak járnak az élen.

A Kecskeméti Megyei Könyvtár tájékoztatása szerint az elmúlt egy évben a *Nagyinet tanfolyamra* 117 fő iratkozott be, akik közül 114-en kaptak tanúsítványt. Az összes tanfolyamos és új tanúsítvány-tulajdonos 59%-a volt nagy. A könyvtárban a tanfolyamot végzetek számára külön Internet-eléréssel rendelkező számítógépek állnak rendelkezésre. Ezeken a könyvtár hetente átlagosan 86-90 fél-félórás használatot regisztrál csak a nagykorosok köréből. Mivel többségük rendszeresen bejár, és hetente többször veszi igénybe a szolgáltatást, ezért ez a használói adat kb. 12-15 főt jelent hetente a nagykorosok köréből.

Pécsváradon már arra is van példa, hogy a teleházat az ottani nyugdíjasklub működteti, míg a szadai teleház külön az időseknek szerkesztett tájékoztatót az Internet lehetőségeiről²⁴.

²⁴ http://www.szada.hu/text/doc/_telehaz_szoveg/nagyinet_ffh.htm.

Roma fiatalokat foglalkoztató távmunkahelycentrum

Munkanélküli roma fiatalok foglalkoztatásával számítógépes távmunkahelyet létesített Bányaterenyén a FreeSoft Kft. 2003 év végén, amely a különböző alkalmazási területekre számítógépes szoftvereket fejleszt. A program keretében 15 munkahelyes számítógépes adatrögzítő központot hoztak létre, amely cigány munkanélküli fiatalok foglalkoztatásával távmunkahelyként működik. A többségében 18 és 24 év közötti fiatalok, túljutva a gyakorlati időszakon, már folyamatosan dolgoznak. Első megbízójuk az Országos Nyugdíjfolyósító Igazgatóság, az üzleti szektorból pedig az AB-Aegon volt. A kedvező tapasztalatok nyomán minden érintett egyetért abban, hogy a modell megfelelő, és kiterjesztése több mint indokolt.

Fogva tartottak informatikai képzése

2004-ben 12 fogva tartott sikeresen vizsgázott a Cisco Hálózati Akadémia Program keretében Nagyfán, míg újabb 10 fogva tartott kezdi meg a képzést Kecskeméten. Hasonló kezdeményezés létezik már az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában, *a kecskeméti a negyedik ilyen intézmény a világon*. Az intenzív és gyakorlatorientált képzés során a rabok a munkaerőpiacon rendkívül versenyképes és keresett hálózati szakképesítést szerezhetnek. A program sikerét jelzi, hogy a nagyfai intézetben CNAP első szemeszterének záróvizsgáját 12 fogva tartott fő tette le sikeresen. Mivel a tananyag formája Internet alapú, így az oktatás elméleti része egy számítógépes oktatóteremben történik. A képzés mintegy kétharmadát kitevő gyakorlat egy korszerű, nagy értékű hálózati berendezéseket tartalmazó laboratóriumban zajlik. A szaktudás megszerzését a négyszemeszteres képzés sikeres elvégzésével egy Cisco Hálózati Akadémia Oklevél tanúsítja. A képzést sikeresen elvégző fogva tartottaknak szabadulásuk után lehetőségük nyílik arra, hogy a megszerzett hálózati szakismeretek alapján egy független tesztközpontban megszerezzék a nemzetközileg elismert CCNA (Cisco Certified Networking Associate) minősítést. A képzés továbbá az Országos Képzési Jegyzékben „informatikai hálózatirendszer-telepítő” elnevezésű szakma követelményeire is felkészít, így a képzés végén sikeres OKJ vizsgát tevők államilag elismert szakképzési bizonyítványt is szerezhetnek.

Ingyenes ADSL civil szervezeteknek

A Nonprofit Információs és Oktató Központ (NIOK) Alapítvány és a Matáv 2004 év végén pályázatot hirdetett civil szervezetek (egyesületek és alapítványok) részére, melynek keretében a Matáv a pályázat nyertesei számára egy éves időtartamra ADSL vonalat biztosít. Idén 500 szervezet szélessávú internetes kommunikációjának támogatására került sor. A pályázat nyertesei az ADSL felszerelését, egyéves szolgáltatást, valamint a www.nonprofit.hu szolgáltatásait díjmentesen kapják 2005-ben.. A pályázóknak rendelkezniük kellett vezetékes Matáv vonallal, valamint az ADSL vonal használatát biztosító számítógéppel.

Óvodások az Információs Birodalomban. A Brunszvik Teréz program

A Brunszvik Teréz program keretében első lépésben 269 hátrányos helyzetű településen működő óvoda jutott a nevelést támogató és a digitális írástudást megalapozó

eszközökhöz. A program széles körű társadalmi támogatottságnak örvend²⁵, mégis sok támadás érte az IHM-et a drágának tartott eszközbeszerzés miatt²⁶.

Az IHM a szakmai kritikák miatt további hatásvizsgálatokat is végeztetett a támogatásban részesült intézmények körében, emiatt viszonylag gyorsan felmérhetővé vált a program hatásmechanizmusa. A válaszadó óvodák adatai alapján 2004-ben egy gyermek hetente átlagosan 30 percet töltött az óvodai számítógép mögött. A leggyakoribb válasz (minden ötödik óvoda) szerint azonban csak 20 perc volt az átlagos időmennyiség.

A támogatásként nyújtott munkaállomások jó kihasználtsággal működnek, hiszen hetente átlagosan 13 órát üzemelnek, azaz körülbelül napi két és fél órát. Mindez azt is jelenti, hogy

az óvodáknak sikerült jól integrálniuk az új eszközt a foglalkoztatási, fejlesztési programokba. A 269 megkérdezett óvónő 92 százaléka egyértelműen hasznosnak ítéli meg a programot, míg 97 százalékuk ajánlaná más óvodák számára is.

Innovatív iskolák

Az Oktatási Minisztérium az Informatikai és Hírközlési Minisztériummal együttműködésben a Sulinet Programiroda koordinálásával pályázati úton 30 közoktatási intézményt választott ki a Magyar Innovatív Iskolahálózat létrehozásához. Az innovatív iskolák úttörők az iskolák között a Sulinet Digitális Tudásbázis tartalomfejlesztési eredményeinek alkalmazásában, azok tanórába való integrálásában, a digitális pedagógia magyarországi elterjesztésében és az infokommunikációs technológiákon alapuló pedagógus-továbbképzésben.

A kiválasztott intézmények a közeljövőben modern technológiák és eszközök tesztelésében vehettek részt különböző külföldi és hazai projektek keretében, amelyekhez képzések és konferenciákra való részvételek kapcsolódnak. A két minisztériummal való együttműködés során a kiválasztott iskolák az Európai Innovatív Iskolahálózat (ENIS) tagjaivá is váltak.

Az Oktatási Minisztérium, az Informatikai és Hírközlési Minisztérium az Európai Innovatív Iskolahálózatban részt vevő intézményeket 10-10 millió forint értékű szoftverrel, számítástechnikai eszközzel támogatja.

Információs Társadalom Oktató- és Kutatócsoportok (ITOK) hálózata

2003-ban indult el és 2004-re már 16 tagúvá növekedett az a horizontális felsőoktatási hálózat, amely elsősorban az információs társadalommal kapcsolatos ismeretek elterjesztését, tantárgyként való megjelenítését célozta meg az egyetemek és főiskolák képzési kínálatát gazdagítva²⁷. Az uniós szinten is innovatívnak számító ITOK-ok munkatársai oktatóként az adott intézmény alkalmazottai, miközben kutatóként részesei a hazai információs társadalom

²⁵ A Medián Piackutató Intézet szeptemberi 1200 fős országos felmérésében a megkérdezettek 53%-a helyeselte a program célkitűzéseit. Fontos kiemelni, hogy a falvakban élők körében kimagasló volt a helyeslők aránya (65%).

²⁶ A politikai és sajtófolklórban a „kakaóbiztos számítógépek” ügyeként híresült el és váltott ki erős indulatokat.

²⁷ Az ITOK-hálózatról a <http://www.ittk.hu/itok> honlapról tájékozódhatnak az érdeklődők.

különböző kutatási programjainak. A vidéki egyetemek és főiskolák ITOK-jai regionális ismeretterjesztő és „think tank”-szerepet játszanak. Az információs társadalom c. tárgy oktatását hálózatba szerveződve végzik (tantárgykoncepció, vázlat, tankönyv, szakmai kiadványok, szemléltető anyagok, továbbképzés, tapasztalatcsere). Oktatóként és kutatóként is specializálódnak az adott intézmény profiljába vágó kérdések művelésével. A program elindítását az Informatikai és Hírközlési Minisztérium, valamint az adott felsőoktatási gazdaintézmények támogatják.

Az ITOK-hálózatnak köszönhetően 2004 két szemeszterében több mint 2000 diák hallgatott magas színvonalú kurzust, amely az információs társadalom kérdéskörével foglalkozott.

Az ITOK-hálózat a tervek szerint (a határon túli magyar felsőoktatási intézmények bekapcsolásával) 30 tagúra nő 2006-ra.

9. Amiről nem esett szó

2004 politikai és kutatói szemmel is mostoha éve volt a „digitális kultúrának”.

A terület az NFT I.-be az EU megszorításai miatt nem tudott bekerülni, a MITS vonatkozó programjai nem indultak el (különösen fájdalmas az információs írástudással foglalkozó beavatkozások elmaradása). Ha az előző fejezetben bemutatott „legjobb gyakorlatok”-hoz hasonlóan lennének „legrosszabb gyakorlatok”, azokat nagy számban lenénk fel a digitális tartalomszolgáltatások környékén. Mivel az előfizetési modell egyelőre nem terjed, a felhasználók nem tudják eltartani a kis tartalomszolgáltatókat. Az online reklámköltségek ígéretes emelkedése szinte kizárólag a nagy gyűjtőportálokat tartja mozgásban, miközben a magyar tartalomipar számtalan fontos kis szereplője gyakorlatilag haldoklik. Korábban vállalkozások sora jutott pályázati úton forráshoz, amivel felépített egy-egy szolgáltatást, ám a támogatási konstrukciók leépülésével oldalaik fenntarthatatlanná váltak.

Megfelelő mennyiségű és mélységű háttérkutatás híján csak érzéseinkre hagyatkozhatunk, amikor azt állítjuk, hogy az indokolt figyelem és a támogatás hiányában ígéretes, fontos és stratégiai jelentőségű kezdeményezések sora vált torzóvá, állt meg a fejlődésben vagy süllyedt vissza a reménytelenségbe. Az információs írástudás tömegesítésének deficitjével együtt mindez már több mint figyelmeztető jel, így a 2005-ös jelentésben kiemelten és adatgazdagon kívánunk foglalkozni evvel a területtel.

Jövőre több figyelmet fogunk szentelni az információs társadalom olyan, hagyományos hídállásainak is, mint a *könyvtárak*, a *könyvtári hálózat*, az *olvasáskultúra*, a *média- és könyvfogyasztás* – örömmel vesszük, ha az adatok gyűjtésében és az értékelésben segítséget kapunk.